

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра права

Кваліфікаційна робота магістра

**на тему: «ПРОБЛЕМА ВПЛИВУ СУБ'ЄКТИВНОГО ФАКТОРУ НА
ОЦІНКУ ДОКАЗІВ СУДОМ В НАРАДЧІЙ КІМНАТІ»**

студента групи Пр 01-18
факультету економіки і права
освітньо-професійної програми
Конституційне і адміністративне
право
за спеціальністю 081 Право
Костюченка Владислава
Костянтиновича

Допущено до захисту
« ____ » _____ року

Науковий керівник:
Кандидат юридичних наук,
доцент Машков К.Є.

Завідувач кафедри права

(підпис) (ПБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ СУДОВОГО ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	7
1.1 «Докази» та «доказування»: співвідношення понять	7
1.2 Суть доказування, засоби доказування ті їх особливості.....	12
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВПЛИВУ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕКОНАННЯ СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	28
2.1 Оцінка доказів судом на всіх стадіях судового розгляду.....	28
2.2 Правові засади формування внутрішнього погляду	35
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМАТИКА ВПЛИВУ СУБ'ЄКТИВНОГО ФАКТОРУ НА СУДДЮ, ПІД ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ СУДДІ У НАРАДЧІЙ КІМНАТІ	44
3.1. Індивідуальне внутрішнє сприйняття судді проти сприйняття групи індивідів-законодавців	44
3.2 Європейська практика застосування судового розсуду відносно оцінки доказів	53
ВИСНОВКИ	61
РЕЗЮМЕ	64
SUMMARY	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66

ВСТУП

Відповідно до конституції України кожній людині гарантується недоторканність її життя, здоров'я, честі та гідності які визнаються найбільшою соціальною цінністю в суспільстві. [1 ст. 3]

У разі порушення наших прав та свобод кожен має право оскаржити дії чи бездіяльності органів державної влади, посадових та службових осіб які призвели до даних порушень. [1 ст. 55]

З прийняттям Конституції України були сформовані та встановлені основні засади судочинства, одним з яких є змагальність сторін та свобода в наданні ними своїх доказів, а також свобода у доведенні перед судом їх переконливості [1 ст.129] Доведення складає основну частину процесуальної діяльності, спрямовану на збір об'єктивних даних, необхідних для виконання завдань цивільного судочинства.

Законодавець надає правила оцінки доказів у вигляді нормативно-правових актів (далі НПА), а суддя керується правилами корегуючи своє рішення згідно внутршнього сприйняття. Це допомагає знаходженню оптимального шляху для прийняття об'єктивного, справедливого рішення. Та чи справді це так? Чи може людина чітко усвідомлювати та бачити реальність як таку, чи лише її частину? Які факти людський мозок просто не може усвідомити, передбачити, оцінити? Та зважаючи на поставлені вище питання, чи можемо ми говорити про справжню об'єктивність та справедливість? Та взагалі, що означають дані та інші поняття?

У представленій роботі буде надано перевагу не стільки формаліським переконанням, скільки роздумам на тему можливостей людського мозку. Будуть розглянуті межі його можливостей, встановлені приблизні величини явищ, які вважаються абстрактними (справедливість, доцільність, мораль і тд.).

Актуальність моєї теми зумовлена роллю суду як єдиного органу здійснення та досягнення правосуддя, відновлення порушеного балансу суспільної справедливості. Механізм правосуддя на сьогоднішній день є комплексною, складною системою. Суд як орган ґрунтується на доказах і законності, але суддя, як людина, зважаючи на «людський фактор», обумовлює

своє рішення на додачу ще й своєю суб'єктивною думкою, яка є обмеженою багатьма факторами, такими як: моральний стан, настрій, брак особистого життєвого або фахового досвіду, слабка «емпатія», що в свою чергу може призвести до некоректних або докорінно не вірних рішень, які безпосередньо змінюють долі окремих людей. Враховуючи вище вказане, саме від «суб'єктивного фактору» залежить рішення і повною мірою його відносна правильність.

Метою дослідження дипломної роботи є:

Аналіз способів сприйняття, конвертації та процесу умовиводів людським мозком обставин, фактів реальної дійсності. Виведення ефективної моделі прийняття рішень з огляду на виявлені факти.

Для досягнення мети, в цій роботі були встановлені наступні пункти до виконання:

- Проаналізувати, вивчити і систематизувати поняття «доказ» «доказування» та їх роль у судових процесах
 - Розкрити особливість допустимості та відносності доказів
 - Проаналізувати методи людського сприйняття та осмислення
 - Виявити ключові фактори, які створюють «суб'єктивний вплив»
 - Надати визначення абстрактним поняттям які відносяться тематики роботи
- Порівняти закони всесвіту (вселенське право) з законами людства
- Розглянути та проаналізувати судову практику
- Узагальнити і систематизувати концепцію інституту правосуддя
- Порівняти підходи до відновлення справедливості: «індивід проти суспільства»
- Знайти підходи до вдосконалення процесу правосуддя з огляду на новорозроблені концепції та досвід інших країн

Для досягнення вищевказаних завдань, методологічну основу дослідження становить теорія пізнання, її загальний метод матеріалістичної діалектики. В роботі застосовувалися такі загальнонаукові методи дослідження

як: системний метод і формально-логічний, метод наукового пізнання, опис, спостереження, порівняння, аналіз і синтез.

Безпосереднє сприйняття явища складом суду - дуже рідкісний випадок. При знайомстві з особистістю сторін, місцевому огляді неменуче відбувається таке безпосереднє пізнання. Однак у переважній більшості випадків суду доводиться пізнавати необхідні для нього факти і явища дійсності опосередковано, за допомогою доказів.

У цивільно-правовій науці й до досі неузгоджено єдиної думки про сутність, цілі та зміст доказової діяльності, її суб'єкти, етапи доказування, його елементи. У вивченій мною літературі досить широко розроблені різні проблеми всього доказового процесу, в тому числі, правове положення в ньому доказів.

Предметом дослідження є проблеми і перспективи впливу сторонніх чинників на судовий механізм на регіональному або державою рівні в Україні.

Об'єктом дослідження є відносини, що виникають на стадії судового процесу.

Практична значимість даного дипломного проекту полягає в складанні найбільш ефективних рекомендацій, щодо оптимізації та вдосконалення інституту правосуддя, і мінімізація допуску людського фактора зокрема.

Зіставлення українського процесу доказування з доказовою теорією і практикою інших країн у цій роботі буде відігравати досить значну роль. Порівняльно - правовий аналіз інституту речових доказів різних країн дає можливість зробити висновок про ступінь його розробленості, а також про його значення у доведенні і в цивільному процесі в цілому. Я звернувся до норм англійської, німецького цивільно-процесуального права і постарався порівняти їх з нашим українським процесуальним законодавством.

Слід зазначити, що при зверненні до практики застосування судами норм, що регулюють процес доказування, в тому числі застосування речових доказів у цивільному процесі дозволить зробити власні висновки і судження з тих чи інших питань.

Дану проблематику вивчали такі теоретики права як: Ярков В. В., Боннер А. Т., Лебедев К. К. І також слід відзначити роботи таких юристів-практиків: Ковин В. Ф. Карельський В. М, Первалова В. Д.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ СУДОВОГО ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1 «Докази» та «доказування»: співвідношення понять

Такі поняття як «доказування» та «докази» в загальному своєму розумінні мають багато спільних моментів, але вони далеко не тотожні. У зв'язку з цим, необхідно звернути увагу на визначення таких основних понять «процес доказування», «засоби доказування» та «докази», які будуть проаналізовані в подальшому. Саме поняття «доведення» до теперішнього часу залишається дискусійним, оскільки є досить багато підходів до визначення цього поняття і не було погоджено єдиної концепції.

Зі зміною поточної стадії цивільного процесу змінюються і характерні особливості процесу доказування, що зумовлюють необхідність розглядати судочинство в судах і діяльність судів і суддів першої та апеляційної інстанцій як елементи, які є динамічно створюваними. Однак, на противагу цьому, повинна забезпечуватися охорона доказової бази у первісному вигляді, щоб у подальшому вони могли бути предметом розгляду судом вищої інстанції.

Всі терміни цивільного процесу мають бути розкриті не тільки в теоритичних працях, а й на законодавчому рівні – в статтях ЦПК.

Не так давно відчизняні вчені у своїх працях почали говорити про створення якісно нового напрямку дослідження, який мав би самостійний характер і називався бі він «доказовим правом» або «теорією доказів».

Деякі з вчених з цим напрямом згодні, на їх думку він є перспективним, єдиним питання, що постає на шляху є форма самих назв. Адже коректна назва це половина від успіху, що актуально і в цьому питанні. Вважається, що некоректно вживати термін «доказове право» в даному випадку, оскільки при зверненні позивача до суду він, згідно ст. 81 ЦПК України, зобов'язаний довести таке право. У частині першій зазначеної статті законодавець встановив: «кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, встановлених статтею 82 цього Кодексу».

В свою чергу, позиція відповідача несе в собі пасивний характер, якщо з його сторони не було заперечень до позовних вимог та/або не звернувся до суду із зустрічним позовом.

Отже, при відкритті провадження у цивільній справі згідно з цивільним процесом виникає обов'язок доказування, але не право.

Згадуючи юридичний процес, неможливо не брати до уваги такі його аспекти, як «певна процедура здійснення доказування» і «відповідні повноваження осіб по реалізації відповідних прав і обов'язків».

Осмисливши таку стадію юридичного процесу як доказування, можна з упевненістю говорити про те, що процес доказування для позивача починається з порушення судочинства, оскільки відповідно до п. 5 ч. 3 ст. 175 ЦПК України. «у позовній заяві мають зазначатися обставини, які обґрунтовують свої вимоги, зазначати докази, які підтверджують ці обставини».

Загальновідомим є той факт, що провадження у справі відкривається лише після звернення позивача або заявника з відповідною вимогою до суду, але в іншому варіанті виникнення цивільних процесуальних правовідносин може зумовлюватись також «подачею заяви про забезпечення доказів до пред'явлення позову» (ч. 3 ст. 116 ЦПК України).

Основною обставиною в цьому випадку, на яку потрібно звернути увагу, є те, що ототожнення доказового процесу з цивільним судочинством не може бути неможливим, а значить необхідно визнати той факт, що він передує зверненню до суду.

Перш за все необхідно охарактеризувати поняття судових доказів. Судове доведення - це одночасно і процесуальна, і логічна діяльність. «Процесуальна діяльність повинна бути буквально пронизана логікою мислення, в свою чергу, розумова діяльність у ході судового доказування повинна здійснюватися в рамках суворої процесуальної форми» [42. с.215].

Доказами по цивільних справах є будь-які фактичні дані, на основі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, що мають значення для правильного вирішення справи (ч.1. ст.76 ЦПК).

Фактичні дані встановлюються поясненнями сторін і третіх осіб, показаннями свідків, письмовими і речовими доказами, висновками експертів.

Отже, виходячи з вищевказаного можна зробити висновок, що «докази – це будь-які фактичні дані, тобто факти об'єктивної діяльності, а також відомості про них. Факт знаходження особи в певний час в одній місцевості доводить неможливість особистого здійснення ним яких-небудь дій в цей же час в іншій місцевості (алібі)» [53. С.115].

Іноді знання про один факт об'єктивної дійсності дає нам змогу знайти сліди іншого, тобто встановити другий факт виходячи з відомостей про перший. Наприклад астрофізики змогли знайти чорні діри, оптично невидимий об'єкт у просторі космосу, встановивши, що інші об'єкти скупчуються поруч без видимих, на перший погляд, на те причин. Це наслідок створеного чорною дірою поля гравітації. Отже, її неможливо зафіксувати візуально, але можна помітити за наслідками, які вона створює. За аналогією, ми маємо ту саму картину при збиранні та дослідженні доказів: якщо є слід – є той хто його залишив, якщо є факт скоєння злочину – є мотив і той, хто цей злочин вчинив. А значить є інші сліди, свідки, речові докази та ін. Судова діяльність так само направлена на те, що б співставити відомі обставини з ще не виявленими, але можливими і такими, які б логічно виникали з перших.

Однак постає проблема того, що деякі обставини просто неможливо помітити з певних причин: сліди на ґрунті змиваються, свідків може не бути. Це значно ускладнює пошук об'єктивної істини. Щоб цьому запобігти, потрібна чітка система збирання та розробки доказової бази слідчими. Доказами називають будь-які фактичні дані, тобто будь-які факти і відомості про них, які оброблюються під-час судового дослідження.

При виявленні обставин, що є важливими для справи, суд може зіткнутися з різними, часом контраверсійними, фактичними даними.

Сторона, наприклад, може послатися на факт придбання майна, підтверджуючи його відповідною письмовою угодою, однак в ході розгляду справи може бути встановлено, що угода була підроблена, сфальсифікована або укладена не віроно і можливо, з порушенням закону. По справі про

відшкодування шкоди можуть бути дані свідчення свідків, які після перевірки виявилися недостовірними або навіть явно помилковими.

Досить цікавою є система перевірки свідків на добросовістність. Для цього зіставляється загальна характеристика особи, з її місця роботи або навчання, думки оточуючих, таких як родичі, друзі, сусіди. Тобто велику роль в цьому грає репутація. Однак, варто зазначити, що така оцінка особистих якостей несе в собі велику долю суб'єктивізму. Запитайте будь-яку бабцю з під'їзду про її сусідів, і отримаєте мінімум достовірних фактів.

У літературі іноді стверджують, що фактичні дані є доказами лише в тому випадку, якщо вони знаходяться в зв'язку з шуканими фактами і є достовірними, тобто якби це були кубики, то нам потрібні були лише кубики одного розміру і кольору. Тобто нам потрібні лише факти, які можна легко зпівставити з досліджуваним явищем. Це невірно, так як або наявність або відсутність зв'язку між доказом і досліджуваним фактом, тобто питання про достовірність доказу, може бути остаточно вирішено лише після завершення процесу доказування.

Якщо доказом вважати тільки те, що «доводить», що достовірно і встановлено імперично, то дослідження такого доказу є абсолютно зайвим процесом, так як досліджувати і оцінювати можна тільки те, що є невідомим, незрозумілим. Отже просто немає сенсу встановлювати достовірність такого доказу, бо він вже є таким.

Зміст діяльності по доказуванню визначається декількома завданнями, які стоять перед судом і особами, які беруть участь у справі: перша з них полягає в виявленні, збиранні, зпівставленні, а в необхідних випадках фіксуванні наявності; друга – дослідження доказів; третя – їх оцінка.

В основно вищевказаними завданнями турбуються особи які приймають безпосередню участь у справі, хоча судді також мають деякі права щодо цього процеу. Часто дослідження доказів здійснюється судом разом з особами, які беруть участь у справі.

Однак право надання оцінки доказів належить виключно до компетенції суду, хоча кожна сторона судового процесу має рівну значущість у процесі доказування.

Основними суб'єктами доказування є особи, які беруть участь у справі. Сторони, треті особи, заявники, заінтересовані особи беруть активну участь як у збиранні, так і в дослідженні доказів.

Суб'єкти доказування в частині збирання та дослідження - це сторони та інші хто бере участь у справі особи, а в частині оцінки доказів суд, який оцінює докази за внутрішнім переконанням, що мають ґрунтуватися на неупередженому, всебічному і повному розгляді доказів у їх сукупності, на скільки таке можливо.

Таким чином, судове доказування – це спільна діяльність всіх чторін у справі, суду та ін, по знаходженню, вивченню і оцінці доказів, спрямована на встановлення значимих фактичних обставин справи.

При застосуванні доказів які залучені в справі ми маємо справу з складним процесом, у якому явища логічного та цивільно-процесуального порядку знаходяться в тісному, релятивному взаємозв'язку.

Всяке доказування являє собою процес проходження явищ навколишнього середовища через наш розум. Відбувається це так: новий об'єкт або явище потрапляє в наше поле уваги; явище оцінюється нашими органами сприйняття; відбувається оцінка даного явища, знаходяться його натуральні властивості; властивості явища зпівставляються з іншими явищами; відбувається класифікація за схожими ознаками; об'єкт вважається виявленим та поміщеним до нашої бази знань. Однак, якщо на будь-якому з етапів не будуть виконані вимоги, то далі ми маємо два варіанти: або явище трактується нами не вірно, або ми просто не можемо його зрозуміти, усвідомити. Людський розум дуже обмежений органами сприйняття. Чи можемо ми зрозуміти «час» або «нічого»? Чи можемо ми побачити куб в справжньому його трьохмірному об'ємі, тобто з усіх граней одночасно? Відповідь очевидна, і такий результат є наслідком відносно недостатньої розвиненості нашо мозку. Як я вже приводив

приклад з чорними дірами, якщо ми чогось не усвідомлюємо, це ще не значить, що цього неіснує.

Разом з тим доведення в суді опирається не тільки на закони людської логіки, але регулюється процесуальними нормами. Вони детально регламентують весь процес доказової діяльності, однак, в свою чергу, також були створені людським розумом, а значить проходили такі самі етапи осмислення, тобто несуть у собі певний суб'єктивізм.

1.2 Суть доказування, засоби доказування ті їх особливості

Перед тим як перейти до суті, розглянемо основні правила доказування:

- 1) допустимість доказів
- 2) розподіл обов'язків по доказуванню.
- 3) відносність

За правилом відносності суд має розглядати лише «ті з представлених доказів, які мають значення для справи» (ст. 77 ЦПК України). Правило відносності і предмет доказування знаходяться в тісному взаємозв'язку. Доказом по справі можуть бути тільки ті обставини які мають більше значення відносно інших. Так, наприклад у справі про неможливість сумісного проживання не має значення скільки прогулів у особи на роботі. Обов'язок відсіювати такі данні покладені на суддю, «головуючий має усувати зі справи все, що не мають відношення до даної справи» (ч. 1 ст. 78 ЦПК України). Інші учасники процесу, при наданні доказів мають пояснити і обґрунтувати суть наданих доказів.

Правило допустимості говорить, що «обставини справи, які за законом повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися ніякими іншими засобами доказування» (ч.2 Ст.78 ЦПК України). Допустимість обумовлена чітким визначенням в законодавстві способів урегулювання певних суспільних відносин шляхом укладання угод, класифікація і перелік яких чітко визначена законодавством. Недотримання певних форм при врегулюванні відносин призводить до недійсності правочину.

Правила розподілу обов'язків звфіксоване наступним чином: «кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом» (ч.1 ст.81 ЦПК України). «На відміну від кримінального процесу, в якому діє презумпція невинності, в силу якої обов'язок доказування вини обвинуваченого лежить на обвинителе, в цивільному процесі діє презумпція невідповідальності, в силу якої обов'язок доказування фактів, що свідчать про вчинення відповідачем порушення права, лежить на позивачі» [7. С. 66-69]. Якщо позивачем не було надано достатніх доказів, то «в позові має бути відмовлено у відповідності з вимогами» (ст. 81 ЦПК України). В окремих випадках, передбачених законом, обов'язок по доказуванню розподіляються особливим чином в силу встановленої доказової презумпції, наприклад «презумпція вини заподіювача шкоди» (ч. 2 ст. 1166 ЦК України).

Процес доказування складається з чотирьох напрямків доказової діяльності:

1. Виявлення і збирання доказів;
2. Забезпечення доказів;
3. Дослідження доказів;
4. Оцінка доказів.

Виявлення і збирання доказів у відповідності з «принципом змагальності виявляти, збирати і представляти докази повинні боку, скаржники, заявники та інші особи, які беруть участь у справі. Суд може допомагати цим особам, а в необхідних випадках діяти по своїй ініціативі» (ст. 81 ЦПК України). «В позовній заяві позивач повинен вказати на обставини, на яких він засновує свою вимогу, та докази, що підтверджують викладені позивачем обставини» (п. 3-6. ч 2. ст. 175 ЦПК України). У відповідності зі ст. 175 ЦПК України «суддя опитує позивача по суті позовних вимог, з'ясовує у нього можливі заперечення з боку відповідача, пропонує в разі необхідності представляти додаткові докази». Суддя вирішує питання про виклик свідків, провадження експертизи і т. д. «Особливі заходи по збиранню доказів у цій стадії суддя здійснює у справах особливого провадження» (ст. ст. 293, 294 ЦПК України). Докази

виявляються, збираються і представляються в стадії судового розгляду. Починаючи з підготовчої частини і до винесення рішення по справі заінтересовані особи, а також суд можуть приймати заходи щодо залучення в процесі доказів, які не були пред'явлені до суду в стадії порушення або підготовки справи. «Якщо під час дебатів або укладення прокурора, а також у момент винесення рішення суд визнає за необхідне з'ясувати нові обставини або дослідити нові докази, він постановляє ухвалу про поновлення розгляду справи по суті» (ст. 293 ЦПК України).

У складних життєвих випадках особи-учасники судового процесу можуть запросити забезпечення доказів у суду. Забезпечення доказів - спосіб фіксації доказів, якщо є ризик їх втрати. «До порушення справи в суді доказ забезпечується нотаріальними конторами, а після порушення справи тим судом, в районі діяльності якого повинні бути вчинені процесуальні дії щодо забезпечення доказів» (ст. 116, 117 ЦПК України). «Заява про забезпечення доказів подається сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, з зазначенням, які докази потрібно забезпечити, підтвердження яких обставин потрібні докази, з якої причини заявник звертається з проханням, а також для якої справи необхідні докази» (ст. 117 ЦПК України). Суддя проводить забезпечення доказів про, що повідомляє інших учасників справи. їх неявка не є перешкодою для продовження процедури. «Протоколи і всі зібрані по справі матеріали пересилаються в суд, що розглядає справу» (ст. 118 ЦПК України). Дослідження доказів судом - це процес проходження інформації про явище, через органи сприйняття індивіда (судді, експертів та ін.), з залученням складних мисленевих процесів, в межах можливостей мозку, в результаті чого формується певне суб'єктивне сприйняття цього явища.

Оцінка доказів – це додаткове осмислення властивостей новоусвідомленого явища шляхом порівняння його з властивостями уже відомих явищ, та знаходження місця нового явища серед них. Закон встановлює, що «оцінка доказів судом відбувається за внутрішнім переконанням, заснованим на всебічному повному розгляді в судовому засіданні всіх обставин справи в їх сукупності» (ч. 1 ст. 89 ЦПК України).

«Суб'єкт оцінки – суд (суддя); місце і момент оцінки – нарадча кімната, винесення рішення; процесуальна форма оцінки – мотивувальна частина судового рішення» (ч. 4 ст. 244 ЦПК України). Судження суду про оцінки доказів має правові наслідки, воно набирає чинності разом з усім рішенням і набуває чинності преюдиціальності.

Перш ніж безпосереднь перейти до розгляду методів доказування, спочатку розберемося, які існують види доказів. Докази є однією з основних частин загального доказового процесу, він повинен відповідати загальним принципам судового процесу і деталізується на всіх стадіях процесу.

Вся процедура доказування в суді має на меті з'ясування обставин, явищ, фактів «об'єктивної дійсності».

Факти для пізнання судом є різними, їх можна класифікувати за значенням:

1. Юридичні факти матеріально-правового характеру
2. Доказові факти.
3. Факти, які мають виключно процесуальне значення.
4. Факти, встановлення яких суду необхідно для виконання виховних і превентивних завдань правосуддя.

«Юридичні факти матеріально-правового характеру – це факти, наявність або відсутність яких, створюють можливість виникнення, зміни або припинення матеріально-правових відносин між їх суб'єктами. Без їх визнання і встановлення неможливе правильне застосування матеріальної та правової норми і розгляду справи по суті» [54. С.226].

«Доказові факти - їх іноді називають вихідними доказами. Це означає, що для встановлення останніх обов'язково використовуються судові докази» [54. С.226].

«Факти, які мають виключно процесуальне значення. Ці факти мають значення виключно для вчинення процесуальних дій. З ними пов'язано виникнення права на пред'явлення позову (виконання обов'язкового досудового порядку вирішення спору), право на зупинення провадження у справі, його припинення, а також право на вчинення інших процесуальних дій» [54. С.226].

«Факти, встановлення яких судом необхідно для виконання виховних і превентивних завдань правосуддя. Встановлення даного типу фактів потрібно для обґрунтування судом окремої ухвали, тобто вжиття заходів профілактичного характеру» [54. С.226].

При аналізі початкових і похідних доказів основна увага в юридичній літературі приділяється похідним доказам, тобто саме вони формують у собі ймовірність допущення помилки в процесі їх формування. «У цивільному процесуальному законодавстві не міститься ліміт використання похідних доказів» (ст. 95 ЦПК України).

Письмові докази, як правило, подаються в оригіналі, якщо подано копію, то суд, якщо має сумніви, має право вимагати подання оригіналу. Варто також зазначити, що спочатку достовірні докази, можуть бути неправильні. Наприклад, після того, як з документа зняли копію, в нього внесли зміни виправдувального характеру. У цивільному процесі при вирішенні позовних справ завжди беруть участь дві сторони з протилежними правовими інтересами, кожна з яких зобов'язана довести те, що стверджує. В залежності від того, хто представляє докази в обґрунтування своєї правоти і зобов'язаний їх представляти, вони можуть бути розділені на два види:

- Докази, представлені на підтвердження підстави позову;
- Докази, подані на обґрунтування заперечень проти позову.

Докази, представлені в обґрунтування позову, іноді в зарубіжній літературі називають доказами «нападу», а докази, подані на обґрунтування заперечень проти позову - доказами «оборони».

Процесуальний закон розглядає такі засоби доказування:

- Пояснення сторін і третіх осіб
- Показання свідків
- Письмові і електронні докази
- Речові докази і висновки експертів

Важаємо цей перелік таким, що є повним, оскільки інших даних в законодавстві не було виявлено. Підпорядковуючись психології та загальній формально-вираженій класифікації збирання, дослідження і оцінки доказів, всі

види засобів доказування мають свою певну специфіку в один і то же час, не важливо розглядаємо ми зміст, чи процесуальну форму застосування. Для з'ясування даної обставини кожен елемент її змісту потребує детального вивчення.

Джерелом відомостей про факти і обставини, що мають значення для справи, часто мають місце такі елементи, як пояснення сторін, третіх осіб, а також інших осіб, що мають певний інтерес у справі. У свою чергу такі особи можуть виражати власне бачення тих чи інших обставин, які мають безпосереднє відношення до розглянутої справи. Позивач, беручи участь у процесі, може, наприклад, відмовитися від позовних вимог або змінити їх на такі, які відповідали б нововиявленим обставинам. В свою чергу, відповідач може повідомити суд про визнання позовних вимог.

Беручи участь у дебатах сторони можуть досягти консенсусу або розійтись в судженнях сприводу багатьох н'юансів, приміром заперечувати і погоджуватися з висновками і міркуваннями експертів та інших залучених осіб.

Вищевказані особи, також мають рівні можливості в плані повідомлення суду про нові обставини або вказати на факт зміни вже відомих. До прикладу, позивач може вказати на конкретні обставини (хто, де, коли, за яких обставин), при яких йому було нанесено пошкодження, відповідач може визнати один з фактів, на які посилається позивач, і, у свою чергу, послатися на інші обставини та т. д. Таким чином, зміст пояснень сторін та інших осіб постійно змінюється, доповнюється, що дає змогу досягти максимальної об'єктивності при розгляді справи. Як прийнято стверджувати: у спорі народжується істина, однак якщо спір з приводу одного факту триває більше п'яти хвилин – обидві сторони помиляються.

Слід мати на увазі, що доказове значення для суду мають не всі пояснення сторін та інших осіб, а лише та їх частина, яка містить в собі відомості про обставини і факти, що мають значення для справи та є імпірично підтвердженими, тобто мають матеріальний базис. До прикладу, при оцінці завданої шкоди суд не буде брати свідчення, які базуються на приблизній оцінці майна. Варіанти «на вигляд досить дорого» та «ви ніколи в житті самі на таке

не заробите» не оцінюються, потрібні документи: договір купівлі-продажу, товарний чек та ін. Саме ця частина пояснень дозволяє зіставити відомості, одержані від сторін та інших осіб, з відомостями, отриманими за допомогою інших засобів доведення, і в результаті комплексної оцінки зробити висновок про наявність, або не існування вишуканих фактів.

Покази учасників можуть бути піддані під сумнів і піддані ретельному аналізу, далі з їх допомогою встановлюють факти по справі. Кожна справа може нести в собі певний корисний мотив, інтерес для будь-яких учасників, тому суд має ретельно ставитися до наданої цими сторонами інформації, для максимізації об'єктивності даних. «В кожному жарті, є доля жарту, все інше правда», аналогічно з наданням показів, навіть в основі не вірні данні можуть містити деталі важливі для подальшої оцінки ситуації. З цього випливає формулювання принципу відсіювання інформації, знаючи властивості обставин ми можемо прибрати зайві факти які цим властивостям не відповідають.

Слід згадати про такий вид пояснення як визнання. Визнання - це пояснення обставин з точки зору певної особи. Загалом розрізняють: визнання позову і визнання правовідносин або факту.

Незважаючи на все, визнання не може бути доказом, це просто акт розпорядження майном (відмова від позову). Навідміну визнання правовідносин, оскільки їх наявність підтверджує існування конкретних обставин. Якщо наявність правовідносин підтвердять, то суд зможе розглядати їх як вагомий доказ. Однак визнання факту іншою стороною не обов'язково є визнанням правовідносин. Приміром особа відповідач визнає факт співмешкання та вденення спільних справ з позивачкою, до моменту появи на світ їх спільної дитини, однак не виконувати свої батьківські обов'язки, стверджуючи, що дитина не від нього а від іншого чоловіка з яким у позивачки був роман. Також, при визнанні правовідносин, відповідач може посилатися на прямо протилежні, відмінні чи схожі але інші факти, від вказаних позивачем. Судом факт може вважатися таким, що є встановленим, при відсутності сумнівів у відповідності даного факту обставинам справи.

Судове визнання - це визнання яке було вчинене безпосередньо в залі суду під-час судового провадження. Факти на які посилається інша сторона більше не потребують доказування та автоматично визнаються судом.

Позасудове визнання - це визнання поза залом суду та не в час судового засідання. Для його прийняття судом особа, яка посилається на нього, має його довести. Далі позасудове визнання буде грати роль в процесі доказування.

На даний момент існує два види визнання просто та кваліфіковане. В простому визнанні не має складної структури, додаткових умов настання дійсності такого визнання чи обмовок, в змісті кваліфікованого містяться застереження, за яких дане визнання буде не дійсним до настання певних умов (паралізоване визнання). Водій може визнати факт заподіяння шкоди потерпілому-пішоходу, однак лише беручи до уваги той факт, що сам потерпілий периходив дорогу у не в відведеному для цього місці. Особа, яка зробила кваліфікаційне визнання, зобов'язана довести зроблене їм застереження.

Пояснення сторін, третіх осіб та інших осіб можуть бути використані для встановлення будь-яких фактів і обставин. Якихось обмежень закон не встановлює. «Правило допустимості доказів не поширюється на пояснення сторін та інших осіб, які беруть участь у справі. Вони можуть бути використані і на підтвердження таких фактів, які повинні бути встановлені певними засобами доказування» (ст. 92 ЦПК України).

Свідчення. «Показання свідка - це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини» (ч. 1 ст. 90 ЦПК України). Свідок - це суб'єкт правовідносин у цивільному процесі. Має певні процесуальні права і обов'язки. Свідок має специфічні ознаки яких немає інші суб'єкти:

- «Свідками завжди є громадяни, вік не обмежений. Якщо суд визнає потрібним, в якості свідків можуть бути допитані малолітні, які здатні розумно сприймати факти навколишньої дійсності»;

- «Свідки відносяться до числа юридично незацікавлених осіб. Неюридична зацікавленість (споріднені відносини, дружба, ворожнеча, залежність по службі і т. д.) не перешкоджає виступу як свідка»;

- «Свідок є особою, що безпосередньо сприймає обставини справи» (ст.79 ЦПК України).

Надання показів свідками своїм корінням входить в далеку древність. Їх достовірність базується на природному прагненні людини до встановлення справедливості. Тут грає важливу роль наше бажання пізнати все навколо, пояснити те, що постійно нас оточує, і те, що з нами відбувається. Ми постійно задаємо питання, прагнемо встановити «істину»: наше походження; ціль у житті; те, що з нами станеться після смерті; і нарешті, хто правий, а хто винний. Це закладено в нас, тому, що наші предки – «гомініди» мільйон років тому жили в африканській саванні. Наші предки були дуже вразливі і боролися за свій примарний шанс на виживання. За будь-яким поворотом, на будь-якому дереві їх чекала смерть. І тому вони запитували себе, як і ми зараз: « а що там є»? Хижак, їжа, безпечна зона для ночівлі? А ті, що не задавали питань - були зідені, вимерли, інші, що вижили є нашими предками і передали нам цей основоположни механізм розвитку і виживання - допитливість. Бажання знати правду, було рушійною силою всього людського прогресу на протязі тисячоліть.

Ми замкнуті у нашому власному сприйнятті світу, як світу контрастів. Для нас або чорне, або біле. якщо постаратися глянути ширше, то з'являється трохи відтінків сірого, але насправді, у всесвіті нічого не пдпадає під наше вузьке сприйняття на всі сто відсотків. Тож ми вимушені, під-час судового процесу шукати баланс, деяку форму того, що ми іменуємо справедливістю.

Давати правдиві показання - легше, ніж навмисне спотворювати дійсність. Неправдиві свідчення - це завжди "легенда", яку потрібно вигадати, побудувати і найголовніше, повірити в неї. Помилкові свідчення потрібно запам'ятати, а при необхідності - повторити, не впадаючи в протиріччя. Для цього в неї потрібно повірити, повірити в свою власну брехню. А це протирічить прагненню людини до встановлення істини. Всі розкриття обману на протязі історії людства були наслідком того. що ми насправді не вміємо

обманювати. І хоча в людині встановлено менше механізмів доведення істини ніж приховання її (обман, фальсифікація, містифікація і тп.), все ж вони мають більше якісних ознак: внутрішнє відчуття справедливості; задоволення від пізнання досі невідомого, тощо. Відомості, які навмисне спотворюють дійсність, мають в своїй основі фатальний «баг». «Реальність» або «об'єктивна дійсність» має безліч варіантів подальшого розвитку, оскільки явища такої дійсності не є сталими величинами. В певний проміжок часу одна оставина може набути нових властивостей або змінити чи втратити старі. Кожний зовнішній фактор починає впливати на подію, і її прогнозована крива вірогідності може піти в інше русло (як гілка на дереві, чи притока річки). І оскільки, при викривленні фактів, користуються, зазвичай однією прогнозованою моделлю можливої зміни обставини, в певний момент, такий обман можна викрити.

Використовуючи імпіричні методи пізнання, ми можемо виявити розбіжності в кінцевій точці природнього ланцюгу подій, і ланцюгу подій який певна особа або група осіб видає за дійсність. Ось чому свідчення відносяться до числа найбільш поширених засобів доказування і, незважаючи на можливість їх фальсифікації через випадкові або навмисні причин, можуть бути достовірним засобом встановлення "істини".

Свідчення на суді надає істотну допомогу правосуддю, а тому його слід розглядати в якості важливої обов'язки кожного громадянина. «Особа, викликана як свідок, зобов'язана з'явитися в суд і дати правдиві показання» (ст. 90 ЦПК України). «За відмову або ухилення від дачі показань свідок несе відповідальність" за ст. 385 КК України, а "за дачу завідомо неправдиве показання» - за ст. 384 КК України.

Письмові докази. "Предмети, на яких за допомогою знаків певні думки, що містять відомості про факти та обставини, що мають значення для справи, є письмовими доказами". В законі перераховуються окремі види письмових доказів: акти, документи, листи ділового чи особистого характеру (ст. 95 ЦПК України). Зазначений перелік не є вичерпним, оскільки до числа письмових доказів відносяться: креслення, карти, схеми, музичні ноти і т. д.

Ознаками письмового доказу є:

- «Наявність відповідного носія інформації (папір, магнітна стрічка, метал, дерево, картон тощо)»;
- «Наявність відповідного способу фіксації (букви, цифри, ноти, умовні знаки і т. д.)»;
- «Наявність відповідних думок, які знайшли відображення на носії за допомогою прийнятого виконавцем способу» (ст. 95 ЦПК України).

Особливе місце серед письмових доказів займають акти. У їх числі: акти правосуддя (судові рішення, вироки, ухвали тощо); адміністративні акти (рішення і ухвали); акти цивільного стану (свідчення про народження, смерті, реєстрації шлюбу, розлучення і т. д.); акти громадських юрисдикційних органів (рішення КТС, профспілкових комітетів); акти арбітражних судів. Відмінною рисою актів, є особливий, заздалегідь встановлений порядок винесення, їх юридична сила, порядок оскарження і т. д. До числа документів відносяться перш за все особисті документи громадян (паспорт, диплом, військовий квиток, трудова книжка тощо). В особистих документах констатуються факти, що характеризують особу громадянина, ім'я, по батькові, прізвище, дата народження і місце народження, соціальне положення, освіта, та інші анкетні дані) Особливістю цього виду письмових доказів є те, що вони, як правило, виготовляються на спеціальних бланках, що мають строго певні реквізити (серії, номери, друку, гербовий папір тощо).

Іноді документами називають письмові матеріали, що засвідчують наявність певних дій у минулому. До них зазвичай відносяться такі, широковідомі документи як: договори, заявки, повістки, квитанції, платіжні документи, авансові звіти, акти ревізій, тощо). Вони існують для фіксації в часі та місці факту обопільного волевиявлення осіб на здійснення юридичних дій. Даний вид документів мають менш всеосяжну форму ніж це може бути у правозастосовчих актах або документів особистого характеру.

Юридичні являють лише малу частину від загального різноманіття писмових доказів. Не всі письмові факти мають спеціальну, формальновиражену форму і призначення по встановленню юридичних фактів.

До загального переліку можна внести листи офіційно-ділового значення: запрошення на наукову конференцію, запит в службу тех-підтримки, звіт на виробництві, і т.п. Всі вони використовуються за ініціативою сторін у розгляді обставин судом. Не виключенням є і такий вид документів як особисте листування громадян, те, що тісно вплетено в нашу повсякденність, невід'ємна складова нашої соціалізації. Не маючи спеціальної форми, може бути використана на пряму для встановлення юридичних фактів (наприклад, особистий лист, що містить визнання особою свого батьківства). особливою характеристикою є те, що учасники листування не передбачають можливості посвідчення фактів у процесі спілкування. Відомості можуть набути, а можуть і не набути юридичного характеру в залежності від обставин конкретної справи.

Особливий вид письмових доказів складають різні технічні носії інформації: карти, креслення, схеми, плани. Вони широко увійшли в ужиток в останні роки, у зв'язку з впровадженням різних автоматизованих систем. Специфічний спосіб фіксації фактів обумовлює і особливі способи сприйняття відомостей, які поміщені на технічних носіях. Якщо юридичний документ (договір, рахунок, квитанція тощо) може бути сприйнятий звичайним способом, тобто безпосередньо прочитаний, то технічний носій інформації у багатьох випадках вимагає розшифровки за допомогою фахівця.

«У разі необхідності судом можуть бути прийняті як докази документи, одержані за допомогою електронно-обчислювальної техніки. З урахуванням думки осіб, які беруть участь у справі, суд може також досліджувати подані звукозаписи або відеозапису. Ці матеріали оцінюються в сукупності з іншими доказами» [2]. Письмовий доказ відрізняється від речового тим, що останній оцінюється безпосередньо судом, або через експертів, якщо потрібна кваліфікована оцінка, письмовий же доказ оцінюється через призму сприйняття автора. Існує і гібридний вид обох доказів - показання свідків викладені у письмовій формі. «Протокол допиту свідка, отриманий в порядку забезпечення доказів або виконання судового доручення» (ст. 87 ЦПК України), не набуває характеру письмового доказу, а залишається показанням свідків, викладеним у письмовій формі.

Закон не виділяє, і не надає жодному виду доказів певну перевагу. Вважається, що зафіксовані на папері або електронному носію докази є більш стійкі і формальнозасвідчені. З цим неможливо погодитися, оскільки дані докази мають у собі відбиток автора. Свідок може змінити свідчення, забути або, навпаки, пригадати які-небудь обставини справи, те саме може статися і випадку писмового свідчення.

В рамках судового засідання передаються сторонам, експертам та, часом, третім заінтересованим особам. На відміну від простих письмових показів, особисте листування громадян може бути оприлюднена лише за згодою осіб, між якими вона відбувалася. Якщо особи заперечують (що як правило і трапляється) особисті данні обробляють у порядку закритого судового провадження. Письмове доказ може бути оскаржено або шляхом спростування його змісту або невідповідності встановленій формі, або шляхом заяви спору про підробку. Акти правосуддя, що вступили в законну силу судові рішення, вироки, визначення, постанови), не можуть бути оскаржені за змістом. Зацікавлені особи можуть домагатися їх скасування в порядку нагляду або за нововиявленими обставинами.

Зміст письмового доказу перебуває в повній залежності від особи, яка є його автором. Тому у такої особи є можливість оспорювати трактування змісту написаного нею тексту. Зміст довідки ЖЕУ (житлово-експлуатаційна установа) про прописку з правом на площу можна оскаржувати посиланням на те, що довідка видана не на підставі ордеру і тому не відповідає дійсності і т. д.

Речові докази - це матеріальні, фізичні об'єкти, що є результатом кінцевої ланки події чи обставини, які відбулися в певній точці часу, і є об'єктивними свідченнями завершення певної події чи низки подій. Речові докази є безпосередніми, і виключають суб'єктивний фактор в плані перворідного викривлення подій, явище породило речовий доказ (залишена після пострілу гільза, сліди ніг і тп.) Однак, такі докази, на жаль, не виключають подальшого невірного трактування, оцінки, і тим більше сфабрикування. У справі про спадок померлого художника речовим доказом можуть бути його картини або картини інших художників, які є у його власності. У справі про завдання

майнової шкрди можуть фігурувати пошкоджені побутові об'єкти (комп'ютери, машини, меблі). Існує безліч видів речових доказів. Відрізняються вони за формою, фізичними та хімічними властивостями, походженням та іншими сталими чи динамічними факторами реальної дійсності. Привиди, «аура людини», сліди порчі та інші ефірно-абстрактні поняття до переліку не входять.

Речові докази, як і будь-які інші, долучаються до справи сторонами третіми особами та самим судом за витребуванням. Тобто, при наявності певних об'єктів, які були визнані доказами, особа, на вимогу, суду має їх надати. «Ухилення від цього з причин, визнаних судом неповажними, тягне за собою накладення штрафу на винних осіб» (ст. 84 ЦПК України). Зберігання речових доказів проходить шляхом долучення їх до справи, поміщення їх в спеціальні умови для подальшого зберігання або надати їм відповідний опис. Наприклад продукти або вироби з обмеженим терміном споживання після опису передаються власникам або організаціям, які використають їх за призначенням. «В останньому випадку власнику речей згодом повинні бути повернені предмети того ж роду і якості або їх вартість за державними цінами на момент повернення» (ст. 86 ЦПК України). Речі повертаються після набрання чинності рішення суду.

Експертний висновок. В процесі дослідження доказів має велику значемість можливість максимальної об'єктивної оцінки. Однак деякі обставини, явища потребують кваліфікованого погляду на їх суть. У такому випадку, якщо суд надати таку оцінку не може, залучають експертів. Встановлення відсотка втрати працездатності, ступеня зношення пошкодженої машини, наявності плагіату в музичному творі або підробки представлених документах тощо. Експерт є суб'єктом цивільно-процесуальних відносин, отже несе певні права та обов'язки. Експертний висновок - це вид зособів доказування. Експертиза - діяльність компетентної особи (експерта) стосовно дослідження певних обставин справи. «В англосаксонських країнах експерти розглядаються в якості свідків особливого роду. Вони, як правило, залучаються до справи самими сторонами» [5. С. 56-59]. «У Франції експертиза являє собою

самостійний вид засобів доказування, причому вибір експертів наданий суду» [5. С. 6].

Цивільне процесуальне право розрізняє висновок експерта, як самостійний засіб доказування. Однак суть даного висновку не прирівнюється до показань свідка. Свідок опосередкований учасник обставини, бачить речі з центру подій і не може оцінити картину вцілому, тоді як експерт - сторонній спостерігач. Уявімо собі куб. Якщо обставини склалися так, що людина зможе бачити його тільки з однієї сторони, який висновок вона зробить? Скоріше за все, їй здасться, що вона бачила квадрат, а не куб. Експерт, маючи іншу позицію для огляду, побачить три сторони, і в уяві сформується образ кубу. Але лише в уяві, бо куб є трьох мірним об'єктом, а око людини не здатне бачити в трьох вимірах, а значить велика кількість погрішностей все ще буде існувати. Висновок експерта має значення для суду, перш за все як джерело, що містить аналіз і оцінку фахівцем фактів та обставин, що мають значення для справи. Проведення експертизи, звичайно, пов'язане з перевіркою доказів, але експерт не тільки перевіряє факти і докази, але і дає їм оцінку, повідомляє суду наукові, технічні або інші спеціальні відомості про відповідні обставини, розширюючи тим самим предмет оцінки доказів.

В залежності від досліджуваних обставин об'єктивної дійсності, для їх розуміння необхідні вуськоспеціалізовані знання та вміння. В цивільному законодавстві чіткого переліку видів експертиз не існує.

Експертизу проводить особа-експерт, що є фахівцем в певній галузі людської діяльності. «У разі необхідності, коли підлягає з'ясуванню питання, які відносяться до декількох областей знань, може бути призначено декілька експертів і проведена комплексна експертиза. При призначенні кількох експертів, вони мають право радитися між собою і представити суду один висновок» (ст. 103 ЦПК України). Для належного виконання експертами своїх завдань, у країні проводиться повне матеріальне забезпечення діяльності таких осіб.

Об'єкт експертизи - це коло питань породжуване певним явищем об'єктивної дійсності на які потрібно дати об'єктивну відповідь, яка мала б в

основі результати імперичних досліджень. Суд може поставити широке коло питань в смислових межах об'єкта дослідження. Дані питання мають бути чіткими і не стосуватися надання правової оцінки. Неправильне, наприклад, питання: «чи є особа Н. недієздатною?». Питання про недієздатність може вирішити тільки суд, а перед експертом повинен бути поставлено питання: “чи може громадянин Н. розуміти значення своїх дій або керувати ними?”. Предметом експертного дослідження є речі, на яких залишилися сліди, зразки товару, стан здоров'я особи, історія його хвороби і т. д.

Експертиза, як правило, призначається в стадії підготовки справи до судового розгляду на прохання осіб, які беруть участь у справі, або з ініціативи самого суду. У передбачених законом випадках призначення експертизи є обов'язковим. «Так, суд зобов'язаний призначати експертизу в справах окремого провадження про визнання особи недієздатною внаслідок душевної хвороби або недоумство» (ст. 293 ЦПК України), «а також у випадках вирішення питання про дієздатність особи, яка одужала» (ст. 298 ЦПК України). Експертиза може бути призначена і в стадії судового розгляду. У цьому випадку суд повинен відкласти справу для проведення експертного дослідження. Саме експертне дослідження може проводитися як в судовому засіданні, так і поза судом залежно від предмета дослідження та характеру питань, поставлених перед експертом. Висновок експерта повинно бути подано в суд у письмовій формі.

Отже, доказування являє собою складний розумовий процес людини, який направлений на встановлення натуральних властивостей явища об'єктивної дійсності з метою його пізнання. Сам процес має багато етапів та нюансів. Основною проблемою доказування є суб'єктивний фактор сприйняття (людський фактор). Для подолання цієї проблеми законодавство розробило багато підходів для максимізації результатів доказування. Однак потрібна не тільки модернізація системи права, а й якісна зміна мислення як окремих індивідів так і суспільства в цілому.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВПЛИВУ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕКОНАННЯ СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

2.1 Оцінка доказів судом на всіх стадіях судового розгляду

В законі закріплена ідея оцінки доказів судом. "Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів (ч.1. ст. 89 ЦПК України). Дане положення необхідно доповнити положенням щодо «доводів осіб, які беруть участь у справі» (ст. 89 ЦПК України). Як було сказано раніше, при намаганні пізнати певне явище, натуральні данні даного явища проходять оцінку різними органами сприйняття людини, а значить викривляють свою первісну суть. Отже, суддя в основі своїх рішень керується власними переконаннями, які в свою черго обмежені законом, який в деякій мірі є суб'єктивними рішенням законодавців (адже не всі закони створюються методом наукового пізнання). Оцінка складається поступово, проходячи багато етапів пізнання. Вона має нести свідомий характер, виключати фактор емоційного стану та інстинктивної поведінки, а мотиви оцінки повинні знайти відображення в письмовому документі - судовому рішенні. Свобода суду в оцінці доказів і його незалежність у вирішенні питань стосовно юридичного факту забезпечується наступним процесуальним правилом: «Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили» (ч. 2 ст. 89 ЦПК України). Суд повинен відкидати будь-які докази, якщо їх суть не відповідає уставленим в законодавстві правилам Навіть «висновок експерта обов'язковим для суду і оцінюється ним за загальними правилами оцінки всіх доказів» (ст. 60 ЦПК України).

Для досягнення балансу між суб'єктивізмом та його протилежністю використовується метод розгляду доказів судом у рівності між собою. Кожен доказ має бути оцінений незалежно один від одного, без прокладання паралелей. Далі порівнюють окремі однорідні властивості доказів. А вже в кінці, складають загальну картину. Це можливо тільки при повній ізоляції елементів доказової бази один від одного.

Однак, люди завжди залишаються людьми. Часто трапляється, що суддя свідомо чи підсвідомо може імпонувати одній із сторін. Це повністю руйнує і без того ламку лінію сприйняття, яка надає відносно реальну картину подій. Структура нормативних актів ЦПК частково передбачає настання певного кола подій, і надає чіткі інструкції, рекомендації, накази, які допомагають не відхилятися від оптимального шляху оцінки об'єктивної істини. Тобто, не дозволяє нехтувати поглядами однієї з сторін, оскільки таке рішення буде скасоване як таке, що не відповідає обставинам справи через їх недоведеність та неповне з'ясування. «Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), який міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів)» (ч.3. ст.89 ЦПК України).

При оцінці побічних доказів суд може враховувати такі правила, вироблені практикою;

- Для того, щоб на підставі побічних доказів зробити вірогідний висновок, потрібно їх мати не один, а декілька;
- Вірогідність кожного з них не повинна викликати сумніву;
- Скупність їх повинна складати певну систему, яка дозволяє зробити один можливий висновок про факт.

Вказані правила не є матеріально-закріпленими та формально-вираженими, а отже не є традиційними джерелами права

Докази не повинні суперечити один одному, такі суперечності мають бути усунені судом до моменту постановлення судового рішення. Лише за таких умов та при їхній належній перевірці можна говорити про постановлення законного та обґрунтованого рішення.

Вчені виділяють процесуально-правові гарантії правильної оцінки доказів, які називають правилами чи принципами, серед яких виділяють такі;

- Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням;
- Докази оцінюються всебічно, у повному обсязі і неупереджено;
- Ніякі докази не мають для суду наперед встановленої сили.

Погоджуючись із думкою М.Й. Штефана, «...виділяємо ще одне правило про керування судом законом при оцінці доказів, через те, що діяльність суду має підпорядковуватись закону і по можливості конкретно регламентуватись, а тому принципи можуть застосовуватись лише при відсутності чітких норм, які регулювали б його діяльність» [8 с. 356].

Нажаль, в кінечному рахунку, у законодавстві не сформовано чітких правил при оцінці доказів. Але не можна упускати наступне: «суд має усувати все, що не має істотного значення для справи» (ст. 213 ЦПК України); «суд може усувати протиріччя в доказах» (ст. 229 ЦПК України). Робимо висновок про те, що суд, при винесенні власного рішення, керується умовиводами осіб які беруть участь у справі. Для цього існують судові дебати. Згадуючи процес оцінки явища людським мозком, постає необхідність у зазначенні, ще однієї складової суб'єктивного сприйняття. Складової, яка є вирішальною у мислиневих процесах більшості людей. Складової, яка часто передує і невилює всі інші мислиневі процеси.

Так склалося, що ми люди, володіємо цікавою психологічною властивістю - емпатією. Емпатія - це здатність індивідів одного виду уявляти та, навіть, відчувати фізичні та психорозумові ефекти, явища які є для них спільними. Наприклад, ми всі знаємо яка це, втрачати майно або близьких, знаємо, що таке радість від певних життєвих успіхів і тд. Це явище породжує один з найефективніших методів прогресу як людства в цілому так і окремих індивідів - передача життєвого досвіду (знання). Чи знаєте ви, як це відчутти на собі хімічний опік? Що відчувається в невагомості? Які відчуття від керування літаком? Ви можете відповісти - ні, скоріше за все літаком і космічним апаратом ви не керували, можливо мали хімічні опіки. Однак, ми все ж маємо знання про те, що опік хімічного походження викликає страшні фізичні муки, в невагомості тіло легке як піринка, а літак... ну, майже як автомобіль. Якщо добре подумати, то із всієї інформації про цей світ, що відома людству, ми відчували на власному досвіді мізерну долю від одного відсотка, але впевнено стверджуємо про те, що ті чи інші явища справді існують.

Також, є ще один різновид подібних знань - стереотипи. Стереотипи - це стала форма сприйняття індивідами цілої групи явищ об'єктивної реальності в спрощеному, загальнодоступному, та загальноприйнятому вигляді, який не несе в собі потреби до складних умовиводів та формулювань. Стереотипне мислення є наслідком природних еволюційних процесів такого виду тварин як людина розумна. Даний механізм мисленевих процесів направлений на оптимізацію розумової активності індивідів, надає можливості для її розвантаження та розслаблення з метою зниження втоми, стресу та подальшого зношення. Однак такий механізм світосприйняття ефективний тільки в короткостроковій перспективі, оскільки більшість умовиводів з його використанням несуть в собі ще менше об'єктивності ніж власний погляд людини, який в свою чергу є результатом набагато більш комплексного, складного, поступового аналізу обставин реальної дійсності. Так, на стадії досудових дебатів, сторони повинні максимально критично ставитися до думок інших, а також піддавати сумніву будь-який названий факт, надавати йому природній аналіз, осмислювати та, за потреби, змінювати як своє сприйняття так і світогляд інші. "У спорі народжується істина".

Варто звернути увагу на таке поняття як, «традиційне сприйняття» та «суспільна мораль», адже вони теж суттєво впливають на оцінку тих чи інших юридичних фактів, більше того, на процес законотворення. Традиційне сприйняття – це усталена в суспільстві система сприйняття явищ об'єктивної дійсності в межах людських відноси, яка сформувалася під-час цивілізаційного розвитку людства, має природній характер, завданням якої є саморегулювання окремих індивідів в їх діяї, вчинках та поглядах через страх, побоювання бути суспільно осоромленими, тобто через суспільний тиск. Ми живемо в суспільстві, і якість нашого життя пезпосередньо залежить від ставлення до нас інших людей. Так, наприклад, людство створило глобальний, загальноприйнятий механізм погіршення умов життя окремих членів суспільства, через ізоляцію в місцях, в яких мінімальний рівень умов для «комфортного життя» - пенітенціарний інститут. Однак останній несе фізично-психологічний характер тиску, а суспільний осуд – психо-емоційний.

Суспільна мораль є похідним від традиційного сприйняття, якісною відмінністю якої є відхилення від багатьох аспектів традицій, які різняться від однієї групи індивідів до інших. Вони впливають на привила життя, як формально виражених актів законодавства, так і вірувань, вчень і правил суспільної поведінки. Так, наприклад, якщо ми візьмемо тяжке порушення усталених норм в певному суспільстві ортодоксально-віруючого типу, таке як ображення почуттів віруючих або непристойна поведінка, то яке буде законодавче або суспільне покарання для даної людини? Скоріше за все, покарання буде нести особливо тяжкі наслідки для вказаного індивіда. Водночас така ж поведінка в іншому типі суспільства, може мати менш тяжкий характер (світська держава). І навпвки, приниження секс меншин буде мати протилежні наслідки в різних суспільствах.

Отож, враховуючи вищевказане, суд має пропускати всю надану доказову базу, яка була сформована на основі традицій та суспільної моралі, через індивідуальні мисленеві процеси (зі всіма стадіями), через загальні знання та переданий досвід інших, і при цьому відсіюючи стереотипні переконання які на даному етапі еволюційного розвитку людини стереотипи несуть додатковий характер і більше не є ефективними.

Тепер розглянемо витяг з законодавства стосовно винесення ухвали судді на надані сторонами факти на всіх етапах судового розгляду: "Право на подання суду доказів сторонами має бути регламентованим на кожній стадії цивільного процесу" (ст. 76 ЦПК). В іншому випадку процес надання доказів буде хаотичним і призведе до колапсу судового розгляду.

«Остаточно належність доказів суд першої інстанції має оцінювати під час винесення рішення» [9]. Заключна частина, яка передбачає узагальнення всієї отриманої інформації, надання їй оцінки та прийняття рішення, метою якого є досягненн «справедливості». Найскладнішим елементом даного етапу є, емоції. Маючи певну картину подій, яка є логічно побудованою і цілісною, вона підсвідомо викликає у судді певні емоції. Добре, якщо суддя вміє на них не зважати, тоді він є професіоналом. Або йому просто байдуже, що, можливо, звучить не дуже позитивно, зате є запорукою об'єктивності.

Оцінка доказів може здійснюватись і на стадії підготовки справи до розгляду та в порядку забезпечення доказів щодо їх належності до справи та допустимості як засобів доказування. При цьому в разі неприйняття доказу, що пропонується стороною, можна однозначно говорити про остаточну оцінку судом, оскільки в разі відмови суду, наприклад, у виклику конкретного свідка, суд не може змінювати своєї позиції, якщо не зміняться причини, за яких настала відмова. Так, за ст. 83 ЦПК «передбачається зазначати в заяві обставини, які може ствердити свідок, якщо ж ці показання допускаються як засіб доказування таких обставин». «У тому ж разі, коли, наприклад, необхідно підтвердити обставину нотаріального посвідчення договору, такий доказ як показання свідків буде недопустимим, однак при зміні позовних вимог на визнання договору недійсним (якщо не передбачено обов'язкову нотаріальну форму посвідчення) внаслідок помилки» (ст. 209 ЦК), такий доказ є допустимим засобом доказування. Ось приклад, який часто наводять в літературі, коли ускладнюється процес оцінки доказів судом: «... належність доказів — це міра, що визначає залучення до процесу по конкретній справі тільки потрібних і достатніх доказів» [10].

Приміром, необхідність довести факт відчуження певної спільнонажитої дачної земельної ділянки особою А після смерті його дружини Б. При перевірці цих двох обставин у судовому порядку була встановлена невідповідна судова практика юридичного оформлення угод купівлі-продажу земельної ділянки, наприклад, ділянки яка продавалася «за рішенням загальних зборів членів дачного кооперативу». Насправді ж такі збори не були проведені, а договір купівлі-продажу був укладений по за загальним порядком. А значить підтвердити факт певного юридичного явища (купівлі-продажу в даному випадку) не є можливим. Тому, для доказування наявності певної обставини кількість доказів повинна збігатися з їх якістю. Якщо дана вимога не виконується, суд повинен відсіяти ті докази, які не підпадають під встановлені законодавством критерії належності.

При порушенні правил законодавства під-час будь-яких цивільних правовідносин, дані правовідносини мають бути визнані недійсними. При

порушенні інтересів осіб які беруть або можуть брати участь в укладанні певної угоди, така угода може бути визнана недійсною. А значить законність даного правочину буде піддана перевірці судом і встановленням певного рішення. Тобто суд скомпенсував відсутність потрібних доказів своїм рішенням. Іноді рішення суду в провадженні може бути тим самим потрібним доказом, якщо остатній себе скомпрометував.

Також, можна стверджувати, що «потрібні докази» не мають практичної цінності при розгляді цивільних справ, адже потрібні докази можуть отримати статус неналежних при виявленні відсутності юридичного факту, або порушенні його процесуального виконання. Його застосовують суб'єкти доказування на стадії збирання доказів.

Таким чином суд встановлює всі обставини справи, що мають для неї значення, встановлює їх достатність, перевіряє їх належність, і при виявленні "скомпрометованих" доказів компенсує їх власними рішеннями. Отже, незважаючи на те, що суддя у своїх рішеннях керується даними, що надають сторони справи, суд має у прийнятті рішення керуватися не тільки матеріальною стороною, а й процесуальною.

Закон визначає таке поняття як «обгрунтованість судового рішення», (ст. 173 ЦПК). Воно означає те, що суд під-час складання даного рішення має встановити не тільки наявність доказів, але й їх законність, за наявності, а також виразити в письмовій формі свої суб'єктивні переконання по суті справи в межах букви закону.

Отже, обгрунтування – це фінальний умовивід, результат оцінки розумом доказів наданих сторонами, встановлення доцільності, фактичної наявності та якості таких доказів, який вдосконалюється додатковою оцінкою зауважень, заперечень різних сторін справи, та який закріплюється формально у «мотивувальній частині» рішення суду згідно чинного законодавства.

Постанова Пленуму Верховного суду про судові рішення наголошує що «...судове рішення є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги цивільного процесуального законодавства і всебічно перевібивши обставини, вирішив справу у відповідності з нормами матеріального права, що підлягають

застосуванню до даних правовідносин, а при їх відсутності - на підставі закону, що регулює подібні відносини, або виходячи із загальних засад і змісту законодавства України» [24].

Обґрунтованим визнається рішення, в якому повно відображені обставини, які мають значення для даної справи, висновки суду про встановлені обставини і правові наслідки є вичерпними, відповідають дійсності і підтверджуються достовірними доказами, дослідженими в судовому засіданні.

На практиці судді часто надають вирішальну роль у встановленні доказів експертній думці. Виникає така проблема через раніше названу властивість людського мислення – передача життєвого досвіду. Суд довіряє висновкам експертів так, як онуки розповідям дідуся про його молодість. Через свою необізнаність у справах за межами їх компетенції (далеко не всі правознавці досконало знають хімію, чи мають глибокі пізнання в айродинаміці), судді вимушені сліпо вірити у висновки експертів, адже такі данні особисто судді перевірити занадто складно.

При дослідженні висновку експерта суди повинні виходити з того, що згідно зі ЦПК висновок експерта не має наперед встановленої сили та переваги над іншими джерелами доказів, підлягає перевірці й оцінці за внутрішнім переконанням суду, яке має ґрунтуватися на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи у сукупності.

2.2 Правові засади формування внутрішнього погляду

За час досудового розслідування відсіюється колосальний об'єм інформації, неналежні факти, обставини які не відносяться до справи та інші. Це допомагає оптимізувати процес доказування для сторін провадження, та оцінку доказів для суду, зусити коло факті вдля більш детального їх вивчення.

Отож, що означає цей правовий феномен? Як правильно зазначила професор С. Фурса, «...внутрішнє переконання судді – це не несвідоме враження, відчуття, яке не піддається контролю, а впевненість у правильності його висновків, які складають основу судового рішення» [11 с. 75]. Уперше принцип змагальності цивільного процесу та вільної оцінки доказів на основі

внутрішнього переконання судді ввели в цивільний процес Статутом цивільного судочинства Російської імперії 1864 р., відмовившись від формальної теорії доказів.

На сьогодні відповідно до ст. 89 ЦПК України «суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів». Суд не повинен віддавати жодному з доказів вагомої переваги над іншим. Було наведено багато примірів з законодавства, ціл'ю якого є задання маршруту судді при вирішенні спірних питань, та невілюванні суб'єктивного фактору при оцінці доказів. І. Фойницький зазначав: «... не слід змішувати вирішення справи за системою вільної оцінки з його вирішенням на підставі безпосереднього враження. Перше передбачає знання справи шляхом його вивчення за об'єктивними даними, які є у справі; друге обмежується прийняттям того відбитка, яке справа чи її окремі моменти залишили в наших почуттях. Оцінка доказів — це розумова діяльність, що вирішується сумнівами або переконаннями; враження є продуктом лише окремих чуттєвих сприйнятів, не перевірених розумовим процесом. З іншої сторони, не слід змішувати вирішення справи при вільній оцінці доказів з її вирішенням за довільним розсудом... Для того, щоб внутрішнє переконання не переходило в особистий розсуд, закон, не зв'язуючи суддю легальними правилами, піклується, однак, про створення його переконання за умов і в порядку коли всяка розсудлива людина при тих же даних дійшла б однакового висновку» [12 с. 136]. Слід зазначити, що переконання судді, незалежно від того, чи є він професійним суддею чи народним засідателем (справи окремого провадження), повинно бути не лише внутрішнім, а й раціональним, відповідати здоровому глузду, і мотивованим (обґрунтованим), перш за все виражаючи неупередженість судді.

Хочеться позначити такі поняття як «раціональність», «здоровий глузд», «вмотивованість. Отже, раціональність – (від лат. Ratio — розум) це норма природнього мислення окремого виду розумних, і не тільки, істот, який є сталим від покоління до покоління, і являє собою базисний інструмент

розумового сприйняття навколишнього середовища. Раціональність в певному вигляді властива не тільки розумним істотам, алей тим що керуються інстинктами (дикі звірі), або звгалі не мають думок і свідомості (мікроорганізми). Раціоналізм закладений в саму модель природнього відбору, особини які своєю поведінкою максимізують збереження енергії, оптимізують її розподіл, і при цьому мають змогу до розмноження проходять відсіювальні етапи селекції. Так вовки в засніжених лісах повинні знаходити баланс між енергією яку вони затратять на полювання та енергію яку вони від нього отримують, а також вчасно знаходити тепліші місця без вітру в холодну пору року для збереження тепла та калорій, необхідних для його вироблення. Леви та левиці в африканській савані проводять більшість часу відпочиваючи, аби не перегрівати організм та зберігати калорії, що властиво всім кошачим.

Тобто раціоналізм являє собою базовий алгоритм вирішення складних задач які варіюються від середовища проживання особини, до самої природи буття даної особини. Для людей раціоналізм являє собою вирішення складних життєвих колізій та простих питань з метою максимізації власної вигоди за формулою – максимальна вигода при мінімальній витраті енергії. Всі наші думки, умовиводи, постулати чи світосприйняття в тій чи іншій мірі будуються на раціональному сприйнятті.

Здоровий глуз – психічний та розумовий стан індивіда, який означає нормальну, сформовану еволюцією відносно обставин навколишнього середовища, діяльність розуму та психіки яка є притаманною для переважної більшості індивідів з легкою долею девіації. Девіація – міра відхилення від норми поведінки психіки людини. Кожен з нас її має в тій чи іншій мірі, її часто вважають індивідуальністю.

Вмотивованість – міра поведінки особи відносно обставин навколишнього середовища, яка виправдовує окремі дії відносно доцільності, актуальності, затраті сил і тому подібних факторів з метою досягнення балансу між витратами та вигодою на користь останньої.

Будь яке рішення суду повинно відповідати вищевказаним визначенням природного походження прийняття людиною рішення яке ми вважаємо

правильним. Все законодавство, тобто правила врегулювання суспільних відносин, так чи інакше засновуються на вищевказаних визначеннях. Можна сказати, що право є штучним узагальненням природних механізмів урегулювання відносин між індивідами в суспільстві. Однак дане визначення є досить спірним, і детального розгляду в даній роботі не отримає.

Однак не поняття «правильного» для кожного своє. При оцінці рішення судді вищестоячим судом їх погляди можуть не співпадати. Однак критиці піддіються тільки фактичні данні самого рішення, а не особисті погляди судді. Суддя не понесе покарання за свою думку, якщо вона створена згідно букви закону, є вмотивованою та підтвердженою наданими під-час розгляду справи встановленими фактами. Навпаки, таке притягнення до відповідальності є протизаконним, воно порушує принцип незалежності судді. Саме тому в п. 2 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначено, що «скасування або зміна судового рішення не тягне за собою притягнення до дисциплінарної відповідальності судді, який брав участь у винесенні цього рішення, якщо при цьому не було допущено умисного порушення закону чи несумлінності, що потягло за собою істотні наслідки» [13]. Таким чином, законодавець розмежовує умисне припущення помилки (фальсифікацію) з помилкою допущеною через людський фактор. Атже людина максимум може виконувати дві або три складні задачі одночасно, і тому тримати в голові величезний об'єм даних і при цьому обробляти їх не припускаючись значущих помилок просто не є можливим.

Вагомою особливістю яка впливає на сприйняття судді певної події, є те, що він отримує всі данні з якими має прицювати через призму відчуття інших осіб. Слідчий який розслідує кримінальну справу, приміром, має можливість спостерігати обставини реальної дійсності безпосередньо і робити висновки з набагато більшою достовірність, ніж це може суддя керуючись викривленими даними. Принцип зіпсованого телефону.

Слід зазначити один з вирішальних факторів прийняття коректного рішення людиною – час. Кожна людина обмежена в прийнятті рішення часом. Точного визначення поняття часу не існує. Таке поняття більшою мірою

знаходиться за межами нашого сприйняття. Дехто вважає, що час можна засоціювати з циклічністю, повторюваністю дій небесних тіл, наприклад, положення землі відносно своєї орбіти і відносно сонця дає нам двадцять чотири години в добі і триста шістьдесят п'ять днів у році. Вчені астро-фізики припускають, що наш простір є чотирьох-вимірним. Ширина, висота, довгота і час. Вони називають наш всесвіт часопростіром.

Тому дамо таке визначення часу. Час - це зміна трьохмірних об'єктів і явищ у просторі всесвіту. Тобто об'єкти рухаються не тільки за осями «x» - довгота, «y» - висота та «z» - штрота, а й по осі «t» - час. За спеціальною теорією відносності, час може протікати по різному для різних об'єктів відносно один одного. А значить, що «час» не є сталою величиною. Отже вимірювати його секундами не є коректним.

Був проведений експеримент атомним годинником, відрізками часу в якому є елементарні частинки, які відділяються від атомів радіоактивних елементів, тобто час напів-розпаду. Він є фіксованим, тобто математичною константою. Одни такий годинник помістили в стратосферу землі, двадцять кілометрів над рівнем моря, у літаку а інший залишився на поверхні. Вони показали різні данні. Різниця була у 0,00027 секунди. Літак у стратосфері, був у майбутньому відносно землі. Можна сказати, що різниця не значна. Однак, логічно припустити, що час викривлюється певними явищами у просторі. Цим явищем вважають гравітацію. А значить, що відносно чорної діри на землі час буде протікати наймовірно швидко через викривлення часу. Отже, для більш достовірної оцінки явищ суддями слід враховувати час (або помістити їх в чорну діру, там, відносно нас, у них буде повно часу).

Однак, у суду немає такого об'єму часу, для опрацювання даних на всі сто відсотків. Вирішенням питання має бути оптимізація робочого процесу. Для цього докази розглядають поступово, розділяючи провадження на стадії та засідання. Також оголошується перерва в засвданні, для того, що б об'єм новоотриманих даних не викривлювався у сприйнятті суддею через його втому. Так, суд за своїми внутрішніми відчуттями вирішує, коли варто зробити перерву у засіданні.

Складності додає нерівномірності неоднорідність подачі інформації, що створює певний хаос в системі тимчасової бази знань індивіда-судді. Він повинен динамічно доповнювати новими даними вже ті, про які він знає, приміром, можуть надійти дані в фінальних стадіях розгляду доказів які вносять зміни в початок ланцюжку подій, змінюючи і доповнюючі подальші ланки в цьому ланцюзі.

Отже діяльність по складанню загальної картини має відбуватися за певним систематичним планом, який передбачав би сегментацію обставин які подаються і змінюються з часом, а наприкінці складання загальної картини не як ланцюгу подій, а як пазлу з окремими сегментами. Така форма реалізації значно полегшить як сприйняття так і встановлення максимальної об'єктивності.

Оскільки встановити абсолютну об'єктивну оцінку явищ не є можливим для людини, то слід відрізнити міри об'єктивності, такі як «доступна об'єктивність» і «потенційна об'єктивність». Доступна об'єктивність – це погляди на ті імперично встановлені факти, обставини, данні реальної дійсності які можливо досягнути людському мозку базуючись на його можливостях сприйняття. Потенційна дійсність – ті данні, факти, обставини реальної дійсності які знаходяться за межами нашого сприйняття і розуміння, і які ми не можемо імперично встановити, однак про які ми можемо здогадуватись, висувати припущення і створювати теорії. В обидвох твердженнях фігурує ще одне визначення, що потребує розкриття – «реальна дійсність».

Реальна дійсність – загальне метафізичне поняття, яке означає будь-що, що може існувати, як в межах нашого кругозору так і поза ним в принципі в теорії чи на практиці. Адже допоки ми не встановимо імперично наявність або відсутність певного явища, ми не можемо стверджувати про те, є воно чи його не може бути. Отже така «потенційна дійсність» не має функціональної доцільності, і не грає ніякої ролі для людини. Роль грає тільки сам процес пізнання таких явищ.

Фінальним етапом всіх розумових процесів є стан готовності – статус завершеності важкого, комплексного процесу дослідження явища об'єктивної

дійсності з метою його розуміння та складання плану дій для максимізації вигоди сторони, права якої боли порушені. Тобто досягнення відновлення порушеного балансу – відновлення справедливості.

Справедливість – це психологічне сприйняття індивідом стану речей такими, якими вони мають бути, згідно його внутрішніх переживань. Принципом справедливості є внутрішня проекція обставин реальної дійсності індивідів на самих себе. Наприклад, ми знаємо, що вбивство людини є найвищою несправедливістю тому, що проєціюємо цю обставину на себе задаючи питання: «а, що як би вбили мене?». Таке проєціювання викликає у нас певне емоційне забарвлення негативного, чи позитивного характеру (страх, злість, радість, жаль, занепокоєння і т.п.), в залежності від самої обставини. Перша, формально-закріплена доктрина яка приходить на думку це «Десять заповідей Божих» нарисані на глиняних дощечках Пророком Моїсеєм.

Під-час проведення народу єврейського через пустелю, виникло багато труднощів, люди зневірювалися і вели себе не досить коректно один з одним. Поодинокі вбивства, насильницький відбір майна, крадіжки, можливо, згвалтування і тд. «Духовний» лідер всього єврейського народу Моїсей вирішив дану проблему найдоступнішим йому способом. Донести до людей «волю божу»! Він видерся на гору провів там деякий час спілкуючись з єврейським всевишнім, конспектуючі божі настанови. Через декілька днів світ побачив так звані «Заповіді». Він назвав їх Божою волею, а отже істиною в останній інстанції. Однак всі ці закони були написані засновуючись на відчутті того, як певні обставини повинні були відбуватися за внутрішнім емоційним станом автора. В них говорилося «... не вбий, не вкради» і тд. Ми теж вважаємо їх прописними істинами, адже вони співпадають з нашим внутрішнім сприйняттям. Що не є дивним, бо всі ми люди. Однак не треба вважати, що до моменту написання правил, тобто їх формального закріплення, ці правила не існували в суспільстві. Вони були в тій чи іншій мірі, отже кожен з нас міг стати великим пророком, якби записав їх раніше Моїсея.

Саме такої справедливості повинен досягти у своєму рішенні суд. Однак внутрішнє переконання однієї особи в сучасних реаліях не може розглядається

як істина, а значить вона повинна обмежуватися думкою багатьох людей з приводу врегулювання тих чи інших відносин. Узагальнена система правил поведінки індивідів в суспільстві називається законодавством. Законодавство – це система права, комплексна база офіційно-закріплених, формально-виражених нормативно-правових актів, що відходять від держави і несуть загальнообов’язковий характер. Думки тисяч експертів в галузі права зібрані в цій нормативно-правовій базі, для поліпшення засобів встановлення об’єктивної істини. Адже, що таке думка одного індивіда, проти загальної думки багатьох. Більшість не може помилятися, правда?

Тож, чи існує взагалі метод пізнання об’єктивної дійсності, який повністю виключав би фактор суб’єктивізму? Адже всі правила написані людьми, і не існує того, що не проходило б через нашу свідомість, а отже не викривлювало б свою суть. Насправді такий метод є. Метод наукового пізнання, або імперичний метод – система змінюючихся, доповнюючихся та вдосконалюючихся людьми підходів до розуміння явищ навколишнього середовища, яка засновується на вимірюванні та інтерпретації для розуміння людським мозком фактичних даних про навколишній світ, формулюванні законів за якими він діє шляхом їх безпосередньої перевірки в межах експериментів та дослідів. Даним методом користуються науковці з усіх точних та природничих наук (фізика, хімія, астрофізика, математика, біологія та ін.).

Застосування імперичного методу можна розбити на наступні етапи: спостереження за явищем, його детальний розбір, порівняння його властивостей згідно законів якими керується всесвіт, адже закони фізики працюють однаково всюди; розробка теорії за якої це явище може існувати і фокціонує у тому вигляді у якому воно безпосередньо, або його сліди були виявлені; створення подібних умов його існування у мікро (лаболаторні досліди) або макромаштабі (великий адронний колайдер); проведення тестів широкого спектру з метою виявлення всіх можливих аспектів даного явища та того як воно взаємодіє з іншими явищами (перевірка хімічного складу, фізичних властивостей та ін.); систематизація та внесення даного явища до бази знань людства – науки.

Постає логічне запитання, а чим відрізняється імпіризм від розумового сприйняття? Чи не викривлюються дані через інтерпритацію властивостей явища в математичні, фізичні, та інші величини? Чи є сенс в даному методі, якщо його проводить людина? Відповідь - так, і ось чому. Не важливо в яких мірах ми визначаємо той чи інший об'єкт або явище в десятичній або шестизначній, в літрах або галонах, в кілометрах або милях, в секундах або в «мінімальній одиниці часу для виділення частинок з атому», адже яку б міру вираховань ми не використовували, це не змінює природу самого явища. Це просто інтерпритація для сприйняття. Також даний метод виключає людський фактор тому, що людина шляхом дослідів, лише створює допустимі умови. Якщо умови не відповідають затребуваним для явища – воно не відбудеться, а якщо відповідають, значить саме так воно і відбувається в об'єктивній дійсності. Тобто, явище відбудеться і без людини якщо так має бути згідно законів за якими працює всесвіт. Імпіризм не зважає на стандартні розумові етапи людського мозку, адже досліджувані процеси проходять не в мозку, а в створених умовах (дослідах). Людина просто спостерігає та інтерпритує. Всесвіту байдуже як ми сприймаємо його і його закони, він просто існує, і це вже факт.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМАТИКА ВПЛИВУ СУБ'ЄКТИВНОГО ФАКТОРУ НА СУДДЮ, ПІД ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ СУДДІ У НАРАДЧІЙ КІМНАТІ

3.1. Індивідуальне внутрішнє сприйняття судді проти сприйняття групи індивідів-законодавців

Отож важливим питанням, яке постає перед нами після розгляду величезної кількості аспектів пізнання, є – хто більш об'єктивний: індивід чи суспільство. Тобто думка окремої людини в особі судді, чи групи людей – законодавців. Пропоную у цьому розділі розглянути порівняльну характеристику позитивних і негативних сторін обох підходів. Критерії, які будуть порівнюватися наступні:

- Фактор похибки при оцінці рішення;
- Справедливість даного рішення
- Залежність від сторонніх чинників
- Ефективна модель для багаторазового застосування

Фактор похибки. Розглянемо, які фактори похибки існують в обох підходах. І в одному і в іншому підході інформація проходить через етапи осмислення, однак на відміну від оцінки доказів судом особисто, в законодавстві ці етапи на одне явище повторюються багаторазово. Тобто, в другому випадку один висновок про обставину відшліфовується та доповнюється іншими судженнями. Висуваються припущення, теорії, створюються робочі моделі, вони застосовуються на практиці де виявляється їх доцільність та відповідність реальним обставинам. Виникає паралель з імпіричним методом, атже на перший погляд вони схожі. Однак лише в певній мірі, тому, що слід розуміти - імпіризм має лише часткове відношення до правозастосовчих приктик. Звісно, і там і там проводяться тести. І там і там розробляються нові теорії, підходи, методи і тд. Але, імпіризм базується на реальних математичних величинах певних явищ у просторі. Явища можуть відбуватися без участі людини, ми – сторонній спостерігач. Ми дивимося на них та інтерпритуємо їх данні для кращого розуміння та сприйняття. Звичайно ми можемо на них впливати, або бути їх частиною, або навідь створювати їх.

Але як оцінювати створювані людьми явища? Як оцінити мораль, справедливість, доцільність? Звісно, ми можемо сформулювати їх визначення, однак окрім того, що воно буде суб'єктивним, воно, до того ж, не буде мати чітких, сталих величин. Адаже де межа моралі, справедливості та інших понять?

Ми є результатом природних чинників, тобто створені законами всесвіту. Робимо висновок, що наші дії та їх результати теж природне явище. А значить вони створюються згідно законів всесвіту. Висновок – їх можна вирахувати.

Постає нове питання: в яких величинах? Біологія застосовує математичні величини, однак психологія керується абстрактними поняттями (хіба що використовує статистичні данні). Соціологія використовує статистичні данні згідно теорії великих чисел, але вони не охоплюють всіх аспектів даної науки. Невже не можливо надати математичних величин будь-якому явищу? Математика не може їх вирахувати? Відповідь – так, може. І ми повертаємось до того з чого починали.

Проблема полягає не в системі координат (всесвіті), і навіть не в самих значеннях координат (математиці), проблема в нас – в нашому мозку. Справедливість відносно всесвіту, це лише абстрактне визначення людьми явищ, які відбуваються у ньому. Явищ які наступають згідно певним алгоритмам, одне тягне за собою інше. Розширення матерії із сингулярності; матерія у вигляді елементарних часток, які дуже гарячі і хаотичні; вони охолоджуються; створюють нові сполуки; сполуки формують зірки; зірки вибухають; породжують нові; за законами всесвіту нові зірки створюють гравітацію; вона збирає навколо зірки інші об'єкти; в одному з таких об'єктів створюються умови для життя; воно проходить еволюцію; з'являємося ми. Назва не має значення для явища, значення має лише закон за яким воно діє. Терміни, слова, звуки, все це лише інтерпретація. Вона потрібна тільки нам, бо інакше ми не вміємо сприймати данні, нам потрібно їх якось систематизувати. Якими б чилами, визначеннями, формулюваннями ми не оцінювали закони та породжувані ними наслідки – все це не має значення. Всесвіт буде існувати

вnezалежності від того як ми його сприймаємо, а як ми його сприймаємо – наша проблема.

Отже, які б визначення ми не давали, та які б інтерпритації – ми заручники власного мозку. Далі, будемо відштовхуватися від цієї концепції, яку пропоную назвати – «концепція обмеженого світогляду».

Пропонуючи такий підхід, будемо відштовхуватися від тих ментальних можливостей, що у нас є, беручи до уваги їх обмеженість. А значить, їх некоректність, визначену заздалегідь. Тому будемо розробляти способи максимізації об'єктивного прийняття рішення в тих межах можливостей, що ми маємо на даному етапі еволюційного розвитку.

Повертаючись до мінімізації фактору похибки, можемо сказати, що і суддя і законодавці можуть помилятися в рівних пропорціях. Суддя має такий самий відсоток похибки стосовно оцінки одного явища, скільки законодавець стосовно декількох явищ. Однак, законодавці, беручи кількістю одночасних розробок, можуть за набагато менший час опрацювати більшу кількість обставин об'єктивної дійсності, ніж це міг би зробити суддя. Тобто ми маємо кількісну перевагу за рахунок залучення більшої кількості експертів в галузі права.

Слід також зауважити, що людський розум має і інший недолік. Напротязі всієї даної роботи була критика можливостей мозку з точки зору його максимальної ефективності. Але, якщо брати до уваги фактори втоми, неувважності, некомпетентності і тому подібні внутрішні фактори похибки, то ми матимемо ще більшу криву відхилення від об'єктивності, ніж мали до цього. Тобто коефіцієнт корисної дії (далі – ККД) знижується в залежності від внутрішніх факторів похибки. Тобто суддя, при прийнятті рішень, значно зниженішу ефективність при наявності дії даних факторів. Однак, законодавець таких факторів уникає. При критиці концепцій виявляється некомпетентність автора. При створенні підходів та теоретичної бази, законодавець має більше часу. Втома, також нівелюється інтервалами між відпочинком та розробкою концепцій нормотворчих актів, адже законодавець в рази менш обмежений часовими рамками. У будь-якому випадку, вважаємо єдиним способом

перевірити працездатність тієї чи іншої теорії, це застосування її у вигляді НПА на практиці.

Фактор справедливості. Перейдемо до розгляду елементу справедливості в прийнятих рішеннях. Оскільки виміряти її людина не має можливості, то ми не матимемо чітких рамок, вимірів, величин даного поняття. Тому будемо розглядати найбільш поширені спектри «справедливості», що існують у світі, порівняємо їх, виведемо приблизну шкалу оцінки, та за допомогою такої шкали порівняємо справедливість рішень окремої людини (судді) і суспільства (законодавців).

Для кожної групи індивідів (суспільства) справедливість в своїй основі однакова - кожен хоче задоволення свої потреб. Однак справедливість для кожного своя, в залежності від поглядів на те, як задовольняти дані потреби. Тому між задоволенням своїх потреб, та задоволенням потреб інших потрібно встановлювати баланс – «баланс суспільної справедливості». Даний термін означає, що в якихось моментах окремим індивідам доведеться жертвувати власними потребами заради потреби інших.

Тож, візьмемо за приклад три групи суспільств – поблажливе з мінімальним спектром балансу, помірно з середнім спектром та радикальне з широким. Спектр балансу справедливості – це кількість груп компромісів між власними потребами та потребами інших індивідів. Обставина яку ми розглянемо, це регулювання дошлюбних відносини статевого характер. Прямих прикладів із законодавства окремих країн наведено не буде, в цілях уникнення конфліктних обговорень.

У поблажливому суспільстві, яке пережило таку форму трансформації суспільної моралі, як «сексуальна революція», покарання за такий тип статевої відносин взагалі не існує, окрім випадків таких відносин, де одна із осіб, або обидві не досягли віку статевої зрілості. Статева свобода, право вільного вибору партнера та інші параметри, є для них нормальною, збалансованою формою справедливості. Тобто спектр балансу справедливості мінімальний, адже є тільки дві міри порушення балансу – статева зрілість, та недоторканність статевої свободи.

В суспільстві помірному типу, окрім вищевказаних мір балансу, існує також і додаткові, що розширюють, ускладнюють спектр. Наприклад осуд суспільством дошлюбних відносин, однак дозвіл на порушення статевої недоторканності і права власного вибору у шлюбі.

У суспільстві радикального типу існує набагато більше факторів порушення балансу. На одній шальці терезів: заборона на публічні прояви поведінки сексуально забарвленого характеру; заборона на відвертий одяг; на зібрання осіб різних статей в одному публічному місці і т.п. На іншій шальці: дозвіл на статеві зносини у шлюбі з неповнолітніми; обмеження власного вибору особи; обмеження статевої недоторканності і т.д.

Отже, суспільну справедливість можна приблизно виміряти за такою формулою: функція з оссю «х», де міра справедливості – це значення від «-10» (чинники негативу) до «+10» (чинники позитиву); середнє значення «0» (баланс); міра порушення балансу – відхилення на певну кількість одиниць (чинників) від «0», що породжує санкційні міри від суспільства в адрес індивіда-порушника.

Розглянемо приклад у мікромаштабі – суддя, та його внутрішнє поняття справедливості. Уявімо певну країну в якій дошлюбні відносини є поза законом, а закон і суспільна мораль збігаються. Однак суддя за особистими поглядами не має солідарної думки з законодавцем та суспільством. Яке буде відхилення від «суспільносправедливого рішення», тобто рішення за законом, при врахуванні фактору внутрішнього переконання судді? Беремо ту саму функцію та до осі «х» додаємо ось «у», де «у» - значення, що додає криву відхилення від нормального для суспільства відновлення балансу. Отже зміщення кривої відносно осей «х» та «у» у даному випадку і буде рішенням прийнятим суддею яке він вважає справедливим.

Підводячи підсумки, незважаючи на те, що міра справедливості може бути підрахована, дані будуть лише приблизними. До того ж, врахована міра справедливості кожним індивідом буде сприйнята по-різному. Також існує занадто багато факторів для того, щоб окрема людина могла їх долучити, та не впустити в процесі.

Залежність від сторонніх чинників. При прийнятті рішення «суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів» (ч. 1 ст. 89 ЦПК України). Парадокс в тому, що керуючись даною нормою, рішення судді апріорі не може бути його власним, тобто заздальгідь таким, на яке було застосовано засіб контролю, впливу. Такий підхід не є однозначно позитивним чи негативним. Зроблено це для того, щоб рішення судді не відхилялися від суспільної моралі занадто сильно для того, що б таке рішення визнати доцільним. Наприклад, у випадку якщо у справі про перерозподіл меж суміжних земельних ділянок суддя прийме рішення про те, що вона буде розбита на секції як на шаховій досці, де білі секції відійдуть одній стороні, а чорні іншій.

На прямому відрізу є точки «а» і «б», де точка «а» – юридичний факт з порушенням балансу справедливості, а точка «б» - рішення по відновленню порушеного балансу справедливості. І весь цей процес має йти в одному, загальноприйнятному напрямку. Для того, щоб рішення про відновлення порушеної справедливості не породило юридичний факт з новою порушеною справедливістю.

Однак закони в свою чергу можуть не тільки бути недосконалими, а й завідомо спотвореними. Як вже було сказано – «справедливість для кожного своя». Деякі не чисті на руку законодавці, при створенні законопроектів які потім мають всі шанси стати «НПА», розробляють перші так, аби враховувати свої інтереси або інтереси третіх осіб, а не інтереси суспільства. Отож, ми маємо картину, великої кількості лобіських законів якими в деяких випадках має керуватися суддя. Висновки робить самі.

Також, постає проблема фактору безпосереднього впливу на суддю: підкуп, шантаж та інші види тиску окремими особами. Незважаючи на законодавчу заборону: «Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється» (ст. 126 Конституції України), такий тиск має місце бути у багатьох випадках.

І хоча, наведені вище приклади законодавчих норм, повинні захистити систему судочинства від сторонніх факторів, ми повинні усвідомити один факт

– впливати не можна лише в повністю ізольованій системі. Система судоустрою не є такою. Вона тісно пов'язана з суспільством, має місце багато факторів: суспільний осуд, матеріальний тиск окремих осіб, внутрішній психологічний тиск та ін. Згадайте про деякі «резонансні» судові справи. Заінтересовані треті особи (не ті, що є учасниками справи) тиснуть на суддю зі сторони фінансового впливу; суспільство зі сторони психологічного (осуд, переслідування і тд.); законодавство зі сторони лобіських законів; психіка судді та його свідомість, яка оцінює вже не справу по-суті, а варіанти оптимального розв'язання складної ситуації навколо нього (як вийти сухим із води).

Правоохоронні органи, та спец суди на базі законодавства мають розв'инчувати такі складні ситуації, однак тут працює принцип безкінечних ланцюгових реакцій у системі «важилів та противаг». Однак, конкретно в Україні, вагомих результатів за двадцять вісім років досягнуто не було. Ефективна модель для багаторазового застосування. Отож, до якого джерела справедливості прислухатись? До судді, думка якого часто іде в розріз суспільству, однак іноді має більш компетентний базис? Або думка законодавців, яка бере до уваги в першу чергу суспільну мораль, а не мораль індивіда? Прецедентна форма права, чи романо-германський або континентальний тип правової системи?

Як приклад прецедентної форми права розглянемо правову систему США, а як континентальну – України. В Америці побутує прислів'я: «конституція – це те, що скаже верховний суд». В США сформувався, так званий «правовий дуалізм», це коли на території конкретного штату поширюється дія двох правових систем – федеральної та власної.

Закони в США мають формальне вираження у вигляді кодифікованих томів рішень і вироків федеральних судів. Статутне право завжди мало другорядну, допоміжну роль. Там де рішення судів потребувало формальних посилянь, застосовувалось федеральне право. Щодо уніфікації статутних норм і рішень судів, то такі намагання провалилися через роздрібленість по штатам. Суди одних штатів не приймали досвід інших, через відмінність побуту, суспільної моралі та унікальних юридичних фактів, особливості яких викликана

глибоким історичним корінням. Наприклад, особливості обігу зброї в Техасі, де заборона на володіння нею поширюється хіба що на малолітніх та недієздатних осіб а отримання і подальше зберігання її надзвичайно просто оформлено: «Кожен громадянин має право зберігати та носити зброю з метою законного захисту себе чи держави; законодавство має право регулювати носіння зброї, з метою запобігання злочинності» [ч.1. Ст 23. 57]. Дана норма є і в федеральному законодавстві, зокрема в другій поправці Конституції США: «Чітко регламентовані органи правопорядку, необхідні для безпеки вільної держави, однак право народу зберігати та носити зброю, не повинно порушуватися» [58]. Різниця в актах виражається в коментарях юристів науковців, які в своїх рішеннях використовує суд. Отримання зброї в Техасі проходить за набагато більш спрощеною процедурою, весь процес придбання спрощується до п'ятнадцяти хвилин. Судді штату Техас керується виключно власною нормою, і не звертається до федерального закону.

Виходить, що судді, маючи повний захис зі сторони законодавства, обмежуються у своїх рішеннях лише власними поглядами і поглядами їх колег. Якщо перед судом постає юридичний факт для якого вже є погоджене рішення, яке через практику було визнане об'єктивним та справедливим, то даний факт вирішується згідно встановленого прецеденту, а н'юанси та особливості юридичного факту оцінюються вже безпосередньо суддею. Судді США адаптували своє сприйняття справедливості згідно загальних норм моралі суспільства. Вони частина суспільства, вони і є суспільство.

Головною відмінністю норм права США від Українських це те, що ті хто їх створювали, приймали участь у безпосередньому житті суспільства. Ті, хто спостерігали, вивчали та практикували різні підходи до встановлення справедливості. Ті, в кого вийшло досягти оптимальних рішень по певних групах юридичних фактів, та ті, хто через обговорення з іншими юристами-теоретиками та практиками створювали «прецедент» - загальну форму урегулювання конкретних груп суспільних відносин, яка є перевіреною, сталою та максимально об'єктивною.

Створення прецедентних норм права проходять етапи імпіричного вивчення явищ об'єктивної дійсності. Судді як і вчені, вивчають вже відомі факти, перевіряють їх на практиці, а на основі вже здобутих знань розробляють концепції пізнання невідомих до цього фактів. Прецедент у праві є якісною моделлю пізнання явищ в суспільстві.

Питання лише у компетентності осіб, що займаються сдовою діяльністю. В США, при виборі суддів на посади, працює жорстка система відсіювання кандидатів. Перевіряється не тільки їх обізнаність, професійна придатність та інтелект, а й їх минуле та минуле їх родичів і навідь, предків(вчинки, положення у суспільстві і тд. Адже, що б дізнатися яка перед тобою людина, важливо знати і те ким він був, і якими були його предки. Все відображується в наших ДНК.

Нажаль в Україні не існує ні прецедентного права, ні сучасних, об'єктивних підходів до процесу законотворення, ні адекватної перевірки суддів. Ба більше, саме суспільство не готове до покращення стану правосуддя в країні. Мало людей читало Конституцію, ще менше мали справу з іншими законодавчими актами. Спектр суспільної справедливості у нас занадто широкий з приводу конкретних питань. Наприклад з приводу корупції, або привласнення, розтрата майна або заволодіння ним незаконним шляхом. Законодавство визначає максимальне покарання «...позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна» (ч.5. Ст. 191 КК України). На практиці судді обмежуються рішеннями з позбавленням волі на строк до трьох років, або взагалі відпускають підозрюваних. Суспільни осуд при цьому, взагалі визначає міру покарання, як оптимальну - смертну кару.

У такому роздробленому суспільстві з хаотичною. Нерівномірною мораллю просто не можливо створити законодавчу та судову системи, які відповідали принципам об'єктивності, незалежності один від одного та справедливості.

3.2 Європейська практика застосування судового розсуду відносно оцінці доказів

Варто враховувати, що при перевірці допустимості й належності доказів потрібен індивідуальний підхід до кожної справи, а не швидке ознайомлення із матеріалами справи з метою визначення категорії спору та витребування стандартного набору доказів. Хоча зрозуміло, що «...кожній категорії справ притаманний загальний набір доказів із урахуванням належності та допустимості, але повторимо, що це лише загальний набір доказів» [32, с. 15]. Варто зазначити, що цивільне процесуальне право різних країн передбачає різні підходи щодо розуміння належності та достатності доказів. Це спонукало нас порівняти норми цивільного процесуального законодавства різних країн, зокрема проаналізуємо ЦПК Німеччини, Франції, а також підходи до розуміння належності та допустимості доказів англійськими процесуалістами. Цивільний процесуальний кодекс Німеччини не містить спеціальних норм, які б давали визначення поняття таких фундаментальних правил доказування як належність та допустимість доказів. Проте зміст правил про належність та допустимість доказів розкривається у різних нормах ЦПК Німеччини. В основу рішення судом приймаються тільки ті факти, які мають вирішальне значення для правильного вирішення спору, тобто основу судового рішення повинні скласти фактичні обставини, що відносяться до справи. Зміст правила належності доказів розкривається в § 282 ЦПК Німеччини, де зафіксовано положення про те, що представлені сторонами засоби доказування повинні відноситися до справи.

Оскільки належність доказів означає встановлення кола необхідних доказів для правильного вирішення справи, то для полегшення цього завдання суд у встановлених законом випадках може до усного розгляду справи винести рішення про допущення та перевірку доказів. Збирання доказів проводиться судом, що розглядає справу. Лише у випадках, встановлених ЦПК Німеччини, «...збирання доказів доручається членові суду, що розглядає справу, або іншому суду» (§ 355 ЦПК Німеччини).

Правило допустимості доказів у німецькій теорії доказів означає, що допустимими можуть бути докази, отримані за допомогою засобів доказування, встановлених цивільним процесуальним законодавством. Такими засобами доказування згідно із ЦПК Німеччини є: огляд, показання свідка, допит сторін, висновок експерта, письмові докази. Лише у виняткових, встановлених законом, випадках суд може прийняти інші джерела доказування (§ 293 ЦПК Німеччини) [33, с. 69]. Згідно із § 286 ЦПК Німеччини суд повинен враховувати зміст усіх засідань та результати збирання доказів, якщо такі проводилися, і відповідно до свого внутрішнього переконання визначити, чи слід вважати фактичне твердження істинним або неправдивим. У рішенні суду повинні вказуватися підстави, які сформулювали таке судове переконання. У процесі вільного доказування суд не зв'язаний передбаченими законом доказами. Цей виняток містить, наприклад, § 293 ЦПК, поширюється на іноземне право, звичайне право, статuti, які підлягають доказуванню, оскільки невідомі суду. Тому «...основна відмінність вільного доведення від суворого полягає у тому, що воно не зв'язане процесуальною формою» [34, с. 60].

Отже, ЦПК Німеччини на відміну від ЦПК України надає суду значно ширші можливості щодо здійснення процесуальних дій на розсуд суду. Правило допустимості доказів у французькому процесуальному праві прийнято розуміти у двох значеннях. Під допустимістю доказів в широкому сенсі розуміються необхідність дотримання вимог процесуальної форми у ході доказової діяльності, неприпустимість завдання шкоди життю, здоров'ю, репутації фізичних та юридичних осіб при доказуванні, захисту державної і комерційної таємниці. «Під допустимістю доказів у вузькому сенсі розуміється допустимість засобів доказування, коли закон обмежує використання конкретних джерел доказової інформації для підтвердження певних фактів» [35, с. 142].

Суть доказування в англійському судочинстві визначається метою цивільного процесу у конкретній справі, яка полягає в доведенні суду, присяжним засідателям про існування або, навпаки, відсутність фактів, що мають значення для справи і, отже, в об'єктивності позицій по позовних

вимогах або запереченнях проти позову. Таке «...визначення суті цього інституту засноване на специфічному розумінні принципів змагальності і формальної істини» [36, с. 205]. Англійське процесуальне законодавство не розкриває змісту понять належності та допустимості доказів даних. Розробкою поняття належності та допустимості доказів займається англійська процесуальна наука. Тракткування належності доказів в цивільному процесі Англії не відрізняється від його розуміння в інших країнах. Доказ вважається належним, якщо між ним і певним фактом є зв'язок, що дає змогу встановити існування або відсутності останнього.

Таким чином, «...доказ вважається належним, якщо він підтверджує або спростовує існування будь-якої обставини, на яку посиляється сторона в обґрунтування своєї позиції у справі» [37, с. 216]. Правило допустимості доказів обумовлює можливість залучення того або іншого доказу в процес. Специфікою англійського процесу є те, що «...допустимість доказів може визначатися як законодавством і судовими прецедентами, так і судом. Як правило, суд, щоб не захаращувати процес, може визнати будь-який доказ неприпустимим у зв'язку з його малою доказовою силою» [38, с. 216]. Допустимість – поняття, що охоплює різні виключні правила. Серед них фігурують норми про «estoppel», репутацію людей, їх схильності, державну таємницю і ін.

Неприпустимість означає, перш за все, заборону доводити або спростовувати деякі категорії фактів. Але чи можна вважати, що допустимість зводиться лише до питання про те, які саме факти підлягають з'ясуванню, і абсолютно не стосується того, як їх можна встановлювати? Очевидно, автори таких висновків самі собі суперечать, якщо потім поняття неприпустимості застосовують, наприклад, до випадків, коли суддя в кримінальній справі, керуючись дискреційним розсудом, відкидає докази, здобуті з порушенням закону. «Зрозуміло, що він виключає не факти, а засоби доказування, що містять інформацію про них. Подавати ж інші джерела відомостей про ті ж обставини не забороняється» [39, с. 215]. Багато юристів у зв'язку із проблемою допустимості розглядають питання про можливість використання різних

доказів для спростування змісту письмових документів, їх доповнення або тлумачення. «У цьому ракурсі трактування англійською теорією категорії допустимості зближується з тим розумінням, яке у це поняття, зазвичай, вкладає юриспруденція континентальних держав Європи» [40, с. 215].

Особливості оцінки доказів у Франції полягають у тому, що юридичні угоди в принципі недоказові показаннями свідків або законними припущеннями. Вони підтверджуються тільки письмовими документами. Наприклад, доказ шлюбу, походження дітей, як правило, проводяться тільки актами цивільного стану, свідчення свідків усуваються.

У Франції, як і в інших країнах, суд при розгляді справи зобов'язаний безпосередньо ознайомитися з усіма судовими матеріалами у справі і дослідити докази. Однак, у французькому цивільному процесі, є свої характерні риси. Наприклад, судові колегії цивільних трибуналів, ухвалює рішення, безпосередньо не виробляють допиту свідків: вони знайомляться з їх свідченнями по протоколах допиту. Іншою характерною рисою є те, що сторони зобов'язані подати суду першої інстанції відразу весь наявний у них матеріал по спору, всі докази. Дуже часто це викликає ряд труднощів у осіб, що представляють докази. Однак, сторонам надано право користуватися доказами, представленими в ході судового процесу. До таких доказів належать визнання, присяга, показання свідків, висновки експертів, огляд на місці (ст.ст. 295-301 ЦПК Франції). «Судова практика допускає і огляд речових доказів» [49 с. 147] французьком праві самого поняття «речових доказів» не міститься. Однак засобом доведення можуть виступати рухомі чи нерухомі речі, а в деяких випадках - і людське тіло. У чехословацком законі міститься таке поняття як «огляд на місці». При огляді на місці засобом доведення, з точки зору суду, є сприйняття ним певних пізнань про факти шляхом прямих відчуттів. Суд встановлює порядок огляду. Якщо мається на увазі рухома річ, огляд може проводитися і в судовому засіданні. Якщо немає можливості оглянути її в суді, огляд роблять в місці знаходження. Якщо для огляду необхідні спеціальні знання, то огляд проводиться не судом, а експертом, який повідомляє суду результати досліджень у своєму висновку.

Опосвідчення людини проводиться експертом поза засідання. З цією метою суд зобов'язує особу, яка має бути оглянуто, з'явитися до експерта для медичного обстеження

Необхідно визнати, що з моменту здобуття Україною незалежності постанови Пленуму Верховного Суду, постанови та роз'яснення вищих судових інстанцій не тільки не втратили своєї значущості, а й почали відігравати більш вагому роль в процесі здійснення правосуддя. Причиною цього є велика кількість прогалин в законодавстві, а також наявність в законодавстві формулювань, які дають підстави двояко тлумачити їх зміст. Необхідно зазначити, що згадані документи фактично тлумачать та доповнюють зміст нормативно-правових документів всіх рівнів – підвідомчої інструкції до конституційного закону України, не будучи при цьому джерелом права (принаймні, офіційно визнаними джерелами права).

Отже, визнання судового прецеденту як джерела права може виступати засобом усунення прогалин у законодавстві.

Кардинально іншого відтінку проблема правового прецеденту отримала з моменту створення Конституційного Суду України (3 червня 1992 року). «Компетенція КСУ та правова природа його рішень прямо говорять про те, що рішення Конституційного Суду України не тільки роз'яснюють чинне законодавство на предмет конституційності, але й змінюють і доповнюють закон, тобто створюють судові прецеденти» [41, с. 41-42]. За час свого існування Конституційний Суд України створив чимало прецедентів, які активно використовуються – наприклад, саме завдяки йому в якості захисників у кримінальному процесі можуть виступати не тільки адвокати, а й інші фахівці в галузі права. Фактично даним рішенням були змінені положення Кримінально-процесуального кодексу. Причому на адресу таких рішень досить часто були негативні відгуки від безпосереднього законодавця – Верховної Ради України.

Варто також зауважити, що «...суди повинні застосовувати рішення та практику Європейського суду з прав людини (Страсбург) як джерело права» [42, с. 1], що не зовсім відповідає основоположним принципам романо-

германської правової сім'ї. На мою думку, ми живемо в період, коли дві правові системи об'єднуються і утворюють нову, глобальну, більш досконалу.

У доктрині провідних країн континентальної правової системи вже протягом довгого часу правотворча діяльність суддів, а отже й існування судового прецеденту як джерела права не заперечується. Це зв'язано в першу чергу із загальносвітовою тенденцією до відмови від нормативістського підходу застосування права та посилення процесів зближення між двома правовими системами, зокрема використання прецедентів країнами романо-германської правової сім'ї та нормативно-правового акту представниками англо-американської. Підтвердженням цього явища, є той факт що в США останнім часом все частіше починають використовуватися нормативно-правові акти, зокрема під час судових розглядів.

Для підтвердження вище наведених явищ необхідно детально вивчити причини його виникнення, причини появи необхідності застосування судового прецеденту. Спробуємо зробити це на прикладі нашої країни, в судовій практиці якої нерідко виникають ситуації, коли правозастосовувач не знаходить у чинних нормативно-правових актах необхідних норм, які регулюють встановлені суспільні відносини, тобто мають місце прогалини у праві і прогалини в законі. Причинами прогалин є по-перше – невміння законодавця відобразити в нормативних актах усе різноманіття життєвих ситуацій, які вимагають правового регулювання, а по-друге – частіше неможливість передбачити появу нових життєвих ситуацій у результаті постійного та останнім часом досить стрімкого розвитку суспільних відносин, здійснити щодо них відповідні законодавчі дії. За наявності прогалин судами застосовується аналогія закону і аналогія права.

Аналогія закону – це вирішення справи або окремого юридичного питання на основі норми, розрахованої на подібні випадки. «Аналогія права – це вирішення справи або окремого юридичного питання на основі принципів права, загальних засад і змісту законодавства» [43, с.17]. При застосуванні аналогії права істотне значення мають принципи права, які закріплюються в Конституції. Оскільки норми Конституції України є нормами прямої дії, то

правозастосовувач, виходячи із власної правосвідомості, може мотивувати рішення в справі, посилаючись на конституційні норми. На практиці це призводить до того, що в аналогічних справах судді виносять різні рішення, внаслідок чого відкривається широкий простір для корупції та службових зловживань.

Удосконалення національного законодавства це спосіб усунення прогалин, який має ряд переваг та недоліків. Суттєвою перевагою цього способу є те, що удосконалення національного законодавства відбувається компетентними на те органами із залученням професіоналів із відповідних галузей суспільних відносин. Але з іншого боку, як би систематизація законодавства не була проведена, навіть на вищому науково-практичному рівні, в умовах динамічної ринкової економіки вона не може забезпечити, по-перше, необхідний рівень деталізації правового регулювання, а по-друге – здатність правової системи динамічно реагувати на розвиток відповідних соціальних та економічних інститутів.

Тому, особливу увагу варто звернути на судовий прецедент, введення якого, на мою думку, є найбільш доречним та необхідним в даному випадку. До того ж позиція щодо визнання значного впливу прецеденту на велику кількість правових явищ, особливих заперечень не викликала і не викликає зараз. Узагальнення судової практики приймалося до уваги в процесі правотворчості – при створенні та удосконаленні нормативно-правових актів. Крім того, прийняті раніше судові рішення впливали на судову юридичну кваліфікацію в подальшому і конкретизацію оціночних понять (для прикладу, методика визначення розміру моральної шкоди не регламентована жодним нормативним документом – суди визначають її розмір, керуючись своїм внутрішнім переконанням та суддівським розсудом, враховуючи при цьому положення судової практики). До переваг судового прецеденту варто віднести те що він здатен відносно вчасно реагувати на зміну, появу нових чи врегулювання не врегульованих законодавцем раніше суспільних відносин (тобто він є динамічним). Також судовий прецедент характеризується досить високим рівнем нормативності та визначеності. Тобто саме визнання судового

прецеденту як джерела права в Україні виключає можливість появи прогалин у праві та суттєво впливає на роботу законодавчого органу – точніше полегшує його роботу. Щодо недоліків, то ми маємо знати, що природа прецедентного права така, що в ньому не в повній мірі реалізуватися ряд властивостей права – наприклад, системність.

Отже, світова судова практика на своєму прикладі досить явно доводить, що яскраво виражений, категоричний, нормативіський підхід до інституту джерел права відживає своє.

Прецедентне право випереджає у своєму розвитку законодавчий процес. Воно більш гнучке, й тому більш оперативно враховує правову дійсність, яка змінюється. Суддя при розгляді конкретних справ змушений вирішувати казуси, що виникають в правовій дійсності, які законодавець не завжди встигає врегулювати. У зв'язку з безліччю прогалин у праві, в судді досить часто відсутня правова норма, якою можна вирішити спір. Відмовити у здійсненні правосуддя суд не може – він зобов'язаний вирішити спір, ґрунтуючись на загальних принципах права. Такі загально правові формули, які дозволяють вирішувати визначені категорії справ, потребують офіційного визнання. Це повинно зробити більш розумними межі коливання правозастосовної практики різноманітних судів.

Необхідно підтримати думку тих дослідників, які пропонують офіційно включити прецедент до системи джерел українського права. Це означає – дати суддям можливість офіційно посилатися в своїх рішеннях на прецедент Верховного Суду або на прецедент вищих інстанцій спеціалізованих судів. Тим не менш, чи зможе прецедент органічно влитися в українську правову систему, покаже час.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки, варто зазначити беззаперечний факт – справедливість, є нодосяжною метою. Адже, саме поняття є доволі романтизоване та нечітке для сучасних реалій можливостей людства. На сучасному етапі еволюційного розвитку все, що ми можемо зробити для покращення стану процесу відновлення правосуддя – це розширити наш кругозір. Підвищення освідченості населення, стимуляція правосвідомості, відкидання з поля зору «суб'єктивщини», стереотипів та постулатів релігійного типу. Не варто приймати на віру можливі, невиявлені імпірично, обставини. Те, що знаходиться за межами нашої сприйняття, може і не може існувати одночасно. Адже ні заперечити, ні підтвердити деяких припущень, таких як: вища сила, дух, ефір, єдинороги та інші, ми поки, що не можемо. А отже, дані ствердження не мають практичної значимості, тобто не важливі.

Наука не стоїть на місці, вона постійно встановлює та спростовує припущення, щодо фактичного стану речей. Використовуючи метод наукового пізнання, наука дає нам можливості до подальшого розвитку всіх аспектів нашого життя. Це відноситься і до правознавства. Моя особиста думка: без вивчення навколишнього середовища у макро та мікро масштабі, без пізнання явищ, які відбуваються у всесвіті – немає сенсу продовжувати розробки у сфері права. Не розуміючи нашої психології, законів за якими ми сформовані, ми не зможемо досягти значного прогресу у сфері врегулювання наших відносин. Адже метою права як явища, та юриспруденції як науки – є досягнення балансу інтересів в суспільстві для поліпшення, а в подальшому, встановлення моделі абсолютно комфортного співжиття, як людей між собою, так людей з навколишнім світом.

Безліч вчених, як юристів так і представників інших галузей, працювали над даним питанням. Їх вклад важко переоцінити. Н'ютон, Дарвін, Енштейн, Джордано Бруно, Хокінг, Фрейд, Склодовська-Кюрі, Менділеєв та безліч інших титанів людського розуму, які відкрили нам очі на безліч явищ у всесвіті.

Отже, існує безліч факторів суб'єктивності людського сприйняття. Вони проявляються під-час процесу сприйняття, пізнання явищ об'єктивної

дійсності. Людські органи сприйняття є досить обмеженими. Так око людини може бачити завдяки фотонам, які на нього потрапляють в лише певному спектрі. Повітря, інші гази та гравітаційні чинники викривлюють візуальне сприйняття. До того ж, мозок лише інтерпритує те, що вже побачили очі, а не те, що є насправді. І так з іншими органами сприйняття.

Але навіть, якщо ми зможемо розробити засоби чіткого, безпосереднього спостереження, інформація про явище всеодно буде конвертуватися в нашу свідомість для подальшого сприйняття. Наш мозок підлаштовує данні так, щоб мати можливість їх усвідомлювати. Можна сказати, що реальності є дві – фактична, і та, що у нас в голові.

З цього факту і походить наведена мною концепція «обмеженого сприйняття». Ми можемо приймати рішення беручи до уваги наші фактичні можливості нашого організму в плані пізнання навколишнього середовища. І які б методи ми не використовували, нам не вдасться досягти встановлення об'єктивної істини. Принаймні. Допоки ми не розширимо межі нашого світосприйняття.

Однак, даний висновок не несе в собі негатив. Навпаки, маючи можливість досягти абсолютного пізнання тут і зараз, ми мимоволі штовхаємо себе вперед. Відкидаючи постулати, шукаючи правду в, здавалось би, вже прийнятих суспільством фактах, ставлячи питання ми займаємося набагато важливішою справою, ніж пізнання всього на світі – ми розвиваємося.

Вважаю, що в житті головне не ціль а процес її досягнення. Адже наука, з'явилася від природної цікавості. Нам, людям приносить задоволення, відчуття наближення до розуміння чогось, чого ми не знали до цього. Під-час проходження шляху до пізнання, ми розвиваємося, покращуємо своє сприйняття дійсності. Наші погляди на світ змінюються. До цього ми малювали фантастичні картини у нашій уяві (оптимістичний підхід), а реальність сприймали як сіру, нудну перешкоду на шляху до загальнолюдського щастя (песимістичний підхід). Вважаю, що реалістичне бачення, є основою нашого подальшого благополуччя. Адже у всесвіті відбуваються речі, масштаб, сила та естетизм яких, значно

перевищують все те, що ми можемо собі уявити. Потрібно лише вміти їх побачити.

Вважаю, що юриспруденція та інші науки не можуть йти один окремо від одного. Розглядаючи проблему врегулювання відносин між людьми виключно з точки зору права, ми нічого не досягнемо. Факт нашого існування, як явища у об'єктивній дійсності, розглядається багатьма науками. А право, розглядає один з найширших аспектів даного явища (взаємодію між людьми), використовуючи досить вузький підхід.

Звичайно багато вчених-юристів у своїх працях намагалися поєднувати психологію і право, біологію і право. Ожнок вони були експертами лише в одній галузі. А отже їх дослідження не були досить коректними.

Вирішенням даного питання вважаю об'єднання зусиль експертів різних галузей для створення комбінованих наук. Адже предмет вивчення права, за своїм розвитком, починає обганяти метод в геометричній прогресії, а скоро експоненціально. Нові галузі індустрії цифрових розваг (віртуальні казино, відеоігри), кібербезпека, технології штучного інтелекту та нейро-сітки, все це скоро буде за межами розуміння та не зможе бути врегульоване законодавцями в адекватному вигляді. Адже, чи можна встановлювати правила поведінки індивідів під-час явища, природу якого законодавець не розуміє. І в даному випадку, простою думкою експертів питання не вирішити. Без активного розвитку законодавства, право, як інструмент врегулювання, втратить свою цінність.

РЕЗЮМЕ

Дипломна робота Костюченка Владислава Костянтиновича на тему «Проблема впливу суб'єктивного фактору на оцінку доказів судом в нарадчій кімнаті»

У дипломній роботі Костюченка Владислава Костянтиновича проаналізовано такі поняття як: "докази", "доказування", "внутрішнє переконання", їх формально юридичний зміст. Також на прикладі відчизняної та європейської судової практики розглянуті практичні рішення, в яких суб'єктивний фактор впливав на суддю під час його перебування його в нарадчій кімнаті.

У другому розділі, присвяченому особливостям формуванню та впливу внутрішнього переконання судді у цивільному процесі було проаналізовано та розкрито формування внутрішнього переконання, його вплив під час судового розгляду і як наслідок, остаточного вирішення справи в нарадчій кімнаті.

У третьому розділі висвітлена практика вирішення справ на міжнародному рівні, керуючись факультативною особливістю, а саме суб'єктивним поглядом судді, для вирішення справ.

У роботі на основі теоретичних узагальнень і практичних положень розглядаються питання застосування доказів, засоби доказування та їх значення для дозволу конкретної справи. Особливу увагу приділено сприйняттю цих прах інститутів у фізіологічному і психологічному аспектах учасниками судового процесу, а саме судді.

Ключові слова: докази, доказування, оцінка доказів, судове провадження, внутрішнє переконання, експертиза,

SUMMARY

Graduate work of Kostyuchenko Vladislav on the topic "The Problem of the influence of subjective factors on the evaluation of evidence by court in deliberation room".

In this work, Kostyuchenko Vladislav analyzed such concepts as "evidence", "proof", "internal belief", their formally legal content. Also on the example of the domestic and European court practice are considered practical solutions in which the subjective factors influenced on the judge during his staying in the deliberation room.

In the second chapter, devoted to the formation and peculiarities of the internal influence the conviction of the judge in civil process was analyzed and revealed the formation of inner conviction, his influence during court proceedings and as a consequence, the final resolution of the case in the deliberation room.

The third Chapter highlights practice solve cases at the international level, guided by the optional feature, namely subjective view of judges to solve cases.

On the basis of theoretical generalizations and practical provisions focuses on the use of evidence, means of proof and their importance to resolution of a specific case. Special attention is gain to the perception of these ashes institutions in the physiological and psychological aspects of participants in the trial, namely the judge.

Key words: evidence, proof, evaluation of evidence, judicial process, internal conviction, examination.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. –URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
(дата звернення 20.03.2018)
2. Бойко В. Ф. Судова реформа в Україні: стан і перспективи : [навч. посібник] / Бойко В.Ф. - К. : МАУП, 2004. - 176 с.
3. Грошевой Ю. М. Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве - Х. : Вища шк., видавництво при Харьк. держ. університеті, 1975. - 144 с.
4. Юридичні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень : матеріали Міжнародна науково-практична конф., м. Київ, 13-14 грудня 2013 р. - [у 2 частинах]. - Центр правових наукових досліджень, 2013. - Частина I. - К., 244 с.
5. Курьільов С. В. Основи теорії доказування в советском правосудии / Курьільов С. В. - Минск, 1969 - 204 с.
6. Матюшин Б.Т. Общие вопросы оценки доказательств в судопроизводстве /Б.Т. Матюшин. - Хабаровск : Прогресс, 1987. - 141 с.
7. Трусов А. И. Основи теорії судових доказательств / А. И. Трусов. - М. : Мисль, 1960. - 382 с.
8. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 р. № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 6. - Ст.56.
9. Степанова Т. В. Місце судових доказів у процесі розгляду господарських спорів / Т. В. Степанова // Вісник господарського судочинства. - № 4. -2001. - 183-186 с.
- 10.Треушников М. К. Судебные доказательства / М. К. Треушников. - М. : Юридическое бюро □Городец, 1997. - 320 с.
- 11.Фурса С.Я., Фурса Є.І., Щербак С.В. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 т. / За заг. ред. С.Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2006. – Т.1. — С. 555)

12. Степанова Т. В. Деякі проблеми здійснення експертизи в господарському процесі / Т. В. Степанова // Вісник господарського судочинства. - № 3. - 2001. - С. 212-215.
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень ч. 1, 2 ст. 126 Конституції України та ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 1 грудня 2004 р. № 19-рп/2004 // Конституційне судочинство в Україні: рішення і висновки Конституційного Суду України/ Відп. ред. М. Ф. Селівон. – К.: Праксіс, 2005. – 480 с.
14. Боннер А. Т. К вопросу о принципах гражданского процессуального права // Всесоюзный юридический заочный институт. Труды. Т. 38. Вопросы науки советского гражданского процессуального права. – М.: ВЮЗИ, 1975. – С. 35–71.
15. Майерс Д.В. Социальная психология. – М., Санкт-Петербург, 2002. – С. 289-290)
16. Боннер А. Т. Принципы гражданского процессуального права (проблемы и перспективы) // Проблемы защиты прав и законных интересов граждан и организаций: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Краснодар-Сочи, 23–26 мая 2002 г.). – Краснодар: Кубанск. держ. ун-т, 2002. – С. 13–23.
17. Штефан О. О. Діалектика поняття принципів цивільного процесуального права України // Приватне право і підприємництво: Зб. наук. праць. Вип. 6. – К.: НДІ приватного права і підприємництва, 2007. – С. 31–36.
18. Резниченко И. М. Функциональные принципы гражданского процесса (правовые и психологические аспекты). – М., 1989. – 41 с.
19. Рожнов О. В. Принципы гражданского процессуального права як засади судочинства // Проблеми розвитку юридичної науки у новому столітті (До міжнародного дня науки за мир і розвиток): Тези наукових доповідей та повідомлень учасників наукової конференції молодих учених (м. Харків, 25–26 грудня 2002 р.). – Х, 2003. – С. 24–26.

20. Городовенко В. В. Консультативна Рада європейських суддів про судову незалежність та її втілення в Україні // Судова реформа в Україні: проблеми та перспективи: Матеріали науково-практичної конференції, 18–19 квітня 2002 р. – Харків. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 80–82.
21. Конституція України: Наук.-практ. коментар / В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін.; Ред. кол. В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевой та ін. – Х.: Вид-во «Право»; К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 808 с.
22. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення статті 86 Конституції України та ст. 12, 19 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити народних депутатів України) від 19 травня 1999 року № 4-рп/99 // Конституційне судочинство в Україні: рішення і висновки Конституційного Суду України/ Відп. ред. М. Ф. Селі- вон. – К.: Праксіс, 2005. – 480 с.
23. Онопенко В. Справедливість у державі може забезпечити лише справедливий суд // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 3 (79). – С. 2–5.
24. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 р. № 8 «Про незалежність судової влади» // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 6. – С. 2–6.
25. Москвич Л. М. Незалежність суддів: соціальний та правовий аспект // Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: Матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, 30–31 березня 2005 р.; м. Харків / Редкол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х.; К.: ЦНТ «Гопак», 2006. – С. 142–147.
26. Городовенко В. В. Проблеми незалежності судової влади: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2006. – 20 с.
27. Грошевой Ю. М. Моральність правосуддя // Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: Матеріали міжнар. наук.-практ.

- семінару, 30–31 берез. 2005 р.; м. Харків / Редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х.; К., 2006. – С. 11–20.
28. Гражданский процесс : учебник / [под ред. В. А. Мусина, Н. А. Чечиной, Д. М. Чечота]. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ПБОЮЛ Гриженко Е. М., 2001. – 556 с.
29. Чебан В. І. Етичні стандарти суддівської діяльності // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 333. Правознавство: Зб. наук. праць. – Чернівці: Рута, 2006. – С. 74–78.
30. Цивільний процес: Навч. посіб. / А. В. Андрушко, Ю. В. Білоусов, Р. О. Стефанчук, О. І. Угриновська та ін.— За ред. Ю. В. Білоусова. – К.: Прецедент, 2005. – 293 с.
31. Васильчук В. А. К вопросу об определении категории «справедливость» в современном украинском законодательстве // Законодательная дефиниция: логико-гносеологические, политико-юридические, морально-психологические и практические проблемы: Материалы Международного круглого стола (Черновцы, 21–23 сентября 2006 года) / Под ред. док. юрид. наук, профессора, заслуженного деятеля науки РФ В. М. Баранова, док. юрид. наук, проф., заслуженного юриста Украины П.С. Пацуркивского, канд. юрид. наук Г. О. Матюшкина. – Нижний Новгород: Нижегородский исследовательский научно-прикладной центр «Юридическая техника», 2007. – 566–575.
32. Ролз Джон. Теорія справедливості / Пер. з англ. О. Мокровольський. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 822 с.
33. Курило О. М. Гарантії незалежності суддів у кримінальному процесі України // Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: Матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, 30–31 берез. 2005 р.; м. Харків / Редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х.; К.: ЦНТ «Гопак», 2006. – С. 72–79.
34. Гражданский процесс зарубежных стран: учеб. пособие / Під ред. А. Г. Давтян. – М.: ТК Велби; Проспект, 2008 – 480 с

35. Гетманцев А. В. Конкретизация цели и задач гражданского судопроизводства (по ГПК Украины) // Конкретизация законодательства как технико-юридический приём нормотворческой, интерпретационной, правоприменительной практики: Материалы Международного симпозиума (Геленджик, 27–28 сентября 2007 года) / Под ред. доктора юрид. наук, профессора, заслуженного деятеля науки РФ В. М. Баранова. – Нижний Новгород: Нижегородская академия МВД России, 2008. – С. 557–564.
36. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2003. - №№ 40-44. - ст. 356.
37. Авдеенко Н.И. Механизм и пределы регулирующего воздействия гражданского процессуального права. – Л., 1969.
38. Арапов Н.Т. Проблемы теории и практики правосудия по гражданским делам. – Л., 1984.
39. Васьковский Е.В. Учебник гражданского процесса. 2-е изд. – М., 1917.
40. Викут М.А., Зайцев И.М. Гражданский процесс России: Учебник. – М.: Юристъ, 1999. – 384 с.
41. Гражданский процесс: Учеб. пособие / За ред. Ю.С. Червоного. – Х., 2003. – 352 с.
42. Гражданский процесс : учебник / [под ред. В. А. Мусина, Н. А. Чечиной, Д. М. Чечота]. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ПБОЮЛ Гриженко Е. М., 2001. – 556 с
43. Гражданский процесс: Учебник / Отв. ред. В.В. Ярков. – 5-е изд., перераб. и доп.. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 720 с.
44. Гражданский процесс: Учебник / Под ред. М.К. Треушникова. – М.: Юриспруденция, 2001. – 400 с.
45. Гражданский процесс: Учебник / Под ред. В.В. Комарова. – Х.: «Одиссей», 2001. – 704 с.
46. Гражданский процесс: Учебник для вузов / Отв. ред. О.К. Осипов. – М.: БЕК, 1995. – 462 с.

- 47.Гражданское процессуальное право: Учебник / Под ред. М.С. Шакарян. – М.: ТК Велби, Проспект, 2004. – 584 с.
- 48.Гражданское судопроизводство. – Свердловск, 1974.
- 49.Жеруолис И. Сущность советского гражданского процесса. – Вильнюс, 1969.
- 50.Страхов М. М. “Історія держави і права зарубіжних країн” - Харків, 1999р, – 432 с.
- 51.Заметки о современном гражданском и арбитражном процессуальном праве / Под ред. М.А. Треушникова. – М.: Городец, 2004.
- 52.Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в цивільних справах: 1963-2001 рр. / Упоряд. Н.О. Гуторова, О.О. Житний. – Х.: Одісей, 2002. – 400 с.
- 53.Навч. посіб. / за ред. Ю.В. Білоусова.К.: Прецедент, 2005 .- С.115
- 54.Цивільний процесуальний кодекс Російської Федерації від 14 листопада 2002 року N 138-ФЗ // Москва, видавництво «ОМЕГА-Л», 2009.
- 55.Цивільний процесуальний кодекс України // Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 25.10.2019).
- 56.Кримінальний кодекс України // Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 25-26 // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.10.2019).
- 57.Texas Constitution // Includes Amendments Through the November 7, 2017, Constitutional Amendment Election // Prepared by the Legal Division of the Texas Legislative Council // Published by the Texas Legislative Council / P.O. Box 12128 Austin, Texas 78711-2128. URL: <https://tlc.texas.gov/docs/legref/TxConst.pdf>
- 58.The Constitution of the United States Written in 1787, ratified in 1788, and in operation since 1789. URL: https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm